

Analiza stanja o primjeni prava djece u sistemu alternativne brige u Bosni i Hercegovini

Sadržaj

1. Sažetak	4
2. Metodologija	5
3. Relevantno zakonodavstvo	6
3.1 Međunarodni standardi	6
3.2 Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine	9
3.3 Zakonodavstvo na nivou Federacije Bosne i Hercegovine	10
3.4 Zakonodavstvo na nivou kantona	16
3.5 Zakonodavstvo na nivou Republike Srpske	21
4. Institucije nadležne za provođenje zakona i institucije za zaštitu prava djece u Bosni i Hercegovini	26
5. Analiza rezultata istraživanja	29
5.1 Uvod	29
5.2 Kadrovski kapaciteti centara za socijalni rad	30
5.3 Pravni propisi o pravima djece u alternativnoj brizi	32
5.4 Mehanizmi za praćenje zaštite prava djece i mladih u alternativnoj brizi	34
5.5 Evidencije o djeci i mladima u alternativnoj brizi	39
5.6 Edukacija i stručno usavršavanje	41
5.7 Žalbe i pritužbe djece na kvalitet smještaja	43
5.8 Planovi prevencije potrebe za alternativnom brigom	45
5.9 Planovi izdvajanja djece iz porodice porijekla	46
5.10 Odluka o obliku alternativne brige za djecu i mlade	47
5.11 Najbolji interes djeteta	47
5.12 Participacija djece	48
5.13 Oblici alternativne brige	50
5.14 Nadzor i praćenje nad ustanovama i stručnjacima	50
6. Analiza rezultata sa fokus grupe	52
7. Opservacije institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Ombudsmena za djecu Republike Srpske.	55
7.1 Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine	55
7.2 Ombudsmen za djecu Republike Srpske	57
8. Zaključna zapažanja i preporuke	61

8.1	Zaključna zapažanja	62
8.2	Preporuke.....	63
9.	Aneks I	65
10.	Aneks II	69

1. Sažetak

Tijekom januara i februara 2020. godine provedeno je istraživanje i sačinjena je *Analiza stanja o primjeni prava djece u sistemu alternativne brige u Bosni i Hercegovini*.

Analiza je dio Projekta „Jačanje prava djece u alternativnoj brizi u Bosni i Hercegovini”, koji provode SOS Dječija sela u Bosni i Hercegovini i koji predstavlja nastavak prethodno provedenih projekata u nekoliko europskih zemalja (Bugarska, Hrvatska, Estonija, Francuska, Italija, Latvija, Mađarska i Rumunija i Srbija), odnosno predstavlja nadogradnju u segmentu osnaživanja mladih u alternativnoj brizi.

Osnovni cilj projekta jeste doprinijeti unaprjeđenju prakse u oblasti prava djece u alternativnoj brizi u Bosni i Hercegovini sa dva specifična cilja, a to su: izgradnja kapaciteta stručnjaka iz sistema socijalne zaštite i mladih iz alternativne brige da prihvate pristup orijentisan na prava djece u njihovoj praksi, saradnja sa relevantnim institucijama i organizacijama, i podizanje svijesti o potrebi kontinuiranih obuka za izgradnju kapaciteta stručnjaka.

Analiza je sačinjena s ciljem da ponudi odgovore pitanja kojim pravnim aktima je regulirano pitanje alternativne brige o djeci u Bosni i Hercegovini, da li i u kojoj mjeri stručnjaci iz oblasti alternativne brige u svome radu koriste pristup usmjeren na dječija prava, da li se prilikom donošenja odluke o alternativnim metodama brige poštuju principi najboljeg interesa i participacije djece. Osim prednjeg, analiza za cilj ima mapiranje glavnih izazova s kojima se suočavaju profesionalci u svom radu i ponudi preporuke u cilju njihovog prevazilaženja, a sve u cilju zaštite prava djece u sistemu alternativne brige.

S tim u vezi, doprinos stručnjaka zaposlenih u centrima za socijalni rad i domovima za djecu na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini i njezinim entitetima u sačinjavanju ove analize bio je od iznimne važnosti za ocjenu stvarnog stanja u ovoj oblasti, kao i za kreiranje konkretnih preporuka koje će doprinijeti otklanjanju eventualno uočenih nedostataka i poboljšanju sveukupnog stanja. Ovim putem se zahvaljujemo svim učesnicima u istraživanju na uspostavljenoj saradnji.

Za izradu analize angažirane su ekspertice Irma Hadživdić i Vanja Burić. Analiza ne predstavlja sveobuhvatan prikaz stanja u ovoj oblasti, već je ograničenog karaktera imajući u vidu vremenski raspon za izradu iste, ali i činjenicu da su analizom obuhvaćene slijedeće administrativne jedinice i to na razini Federacije Bosne i Hercegovine: Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Unsko-sanski kanton i Hercegovačko-neretvanski kanton, a na području Republike Srpske Opštine: Banja Luka, Istočna Ilidža, Srebrenica, Vlasenica, Doboj, Bijeljina, Bratunac, Milići, Zvornik i Trebinje.

2. Metodologija

Kako bi se prikupili podaci neophodni za izradu Analize, ključni zadatak bio je konsultirati različite izvore i koristiti različite istraživače metode. Ovaj pristup u značajnoj mjeri osigurao je razumijevanje stanja u oblasti prava djece u alternativnoj brizi, pomogao je razumjeti potrebe kako djece, tako i stručnjaka u oblasti alternativne brige o djecu, te mapirati rizike i izazove s kojima se isti svakodnevno suočavaju.

Obzirom na prednje, metodologija je uključila slijedeće aktivnosti:

1. Sveobuhvatno desk istraživanje (analizu), koje je uključivalo analizu međunarodnih dokumenata ratificiranih od strane Bosne i Hercegovine koji se bave zaštitom prava djeteta, pravnog okvira na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, koji se bavi pitanjima zaštite prava djeteta i socijalne zaštite, ali i ključnih politika, izvještaja i strategija o položaju djece. Desk istraživanje bilo je ključno za razumijevanje konteksta u kojem rade i funkcioniraju ispitanici u oblasti socijalne zaštite, njihove moguće potrebe i kao ograničenja s kojima se suočavaju u svom radu;
2. Upitnik¹ kreiran kako bi se utvrdili kapaciteti, ograničenja i potrebe profesionalaca u oblasti alternativne brige o djeci. U ovoj fazi istraživanja, kao ključni akteri prepoznate su slijedeće institucije: Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Ombudsman za djecu Republike Srpske. Na kantonalnom i općinskom nivou upitnik je upućen resornim ministarstvima socijalne politike, kantonalni i općinski centrima za socijalni rad i dječiji domovima. Opštinski nivo na razini Republike Srpske obuhvatio je opštinske centre za socijalni rad i dječiji dom;
3. U okviru izrade Analize održana je i radionica sa djecom² – u sistemu alternativne brige na temu UN Konvencije o pravima djeteta s ciljem upoznavanja djece s njihovim temeljnim pravima, odnosno ključnim akterima kojima se mogu obratiti u cilju ostvarivanja zaštite, a koja je uključivala i anonimno anketiranje³ prisutnih, s ciljem mapiranja potreba djece u sistemu alternativne brige, kao i dobivanja podataka u kojoj mjeri su djeca u sistemu alternativne brige zadovoljna radom ispitanika u ovoj oblasti.

¹ Primjerak upitnika u Aneksu I Analize

² Održana dana 21.01.2020. godine u prostorijama SOS Dječija sela u Bosni i Hercegovini u Sarajevu.

³ Primjerak ankete u Aneksu II

3. Relevantno zakonodavstvo

3.1 Međunarodni standardi

*UN Konvencija o pravima djeteta*⁴ ima poseban značaj kada govorimo o pravima djeteta. Riječ je o prvom međunarodnom dokumentu kojim se dijete određuje kao nositelj, odnosno subjekt građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Konvenciju je potpisalo 197 država⁵ i predstavlja jedini međunarodni dokument koji je gotovo univerzalno ratificiran.

Komitet Ujedinjenih naroda za prava djeteta izdvojio je četiri temeljna principa na kojima se baziraju sva prava tretirana u Konvenciji, a to su:

- *princip nediskriminacije* prema kojemu djeca ne smiju trpiti diskriminaciju “neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih zastupnika;
- *princip najboljeg interesa djeteta* prema kojem pri donošenju svih odluka ili izvršenju odluka koje utiču na dijete ili na djecu kao skupinu, najvažniji mora biti najbolji interes djeteta. To uključuje odluke koje donose vladina upravna ili zakonodavna tijela, ali i odluke koje donosi porodica;
- djeca imaju *pravo na život i razvoj* u svim aspektima života (tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni).
- *princip participacije* (učesća) koji podrazumijeva da se djeci mora omogućiti učesće u odlučivanju o pitanjima koja se odnose na njihov život, te im se omogućiti sloboda izražavanja mišljenja, a provođenje ovog principa ne smije biti samo formalno, već suštinski provedeno;

⁴ Konvencija o pravima djeteta je međunarodni dokument, usvojen na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje država stranka Konvencije (tj. koja ju je potpisala i ratificirala) mora jamčiti svakom djetetu. U Konvenciji se govori, prije svega, o obvezama odraslih u odnosu prema djetetu kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika glede zaštite djeteta. To je prvi dokument u kojemu se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu. Za razliku od Deklaracije o pravima djeteta (1959.) koja ima moralnu snagu, Konvencija o pravima djeteta je pravni akt koji ima snagu zakona i obvezuje stranke na pridržavanje njezinih odredaba te uključuje pravo nadziranja primjene u državama koje su ju prihvatile i ratificirale

⁵ Preuzeto s UNTC https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=en, status na dan 04.02.2020. godine

Konvencija u članu 20. propisuje da dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćena porodična briga, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države, a takva zaštita može biti osigurana smještajem kod hranitelja, kafalu po islamskom zakonu, usvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci, pri čemu se posebno mora osigrati kontinuitet u djetetovom odgoju i voditi računa o djetetovom etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom podrijetlu.

*Europska socijalna povelja*⁶ (*Revidirana*), se ne bavi direktno zaštitom prava djece, međutim u članu 17. (Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu) propisuje:

Sa ciljem osiguranja djelotvornog korištenja prava djece i mladih da odrastu u okruženju koje potiče puni razvitak njihove ličnosti i njihovih fizičkih i mentalnih kapaciteta, zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da, bilo direktno ili u saradnji sa javnim i privatnim organizacijama, preduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere kreirane u cilju:

1. a. *osiguranja da djeca i mladi, uvažavajući prava i obveze njihovih roditelja, imaju brigu, pomoć, obrazovanje i obuku koju trebaju, posebno predviđanjem osnivanja ili održavanja institucija i službi dovoljnih i adekvatnih za ovu svrhu;*

b. *zaštite djece i mladih od zanemarivanja, nasilja i eksploatacije;*

c. *predviđanja zaštite i posebne pomoći od države za djecu i mlada lica privremeno ili konačno uskraćene za pomoć njihove porodice;*
2. *omogućiti djeci i mladima besplatno osnovno i srednje obrazovanje, kao i poticati njihovo redovno prisustvo nastavi.*

*Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*⁷ utvrđuje jednak tretman i prava koja trebaju osigurati jednak položaj osoba s invaliditetom u odnosu na ostale građane i njihovu aktivnu uključenost u društvo i zajednicu.

Od izuzetne je važnosti istaknuti činjenicu da se Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, poziva na Konvenciju o pravima djeteta i obaveze, koje su po pitanju prava djece države potpisnice preuzele i u preambuli utvrđuje da djeca s invaliditetom trebaju u potpunosti uživati sva ljudska prava i osnovne slobode ravnopravno s drugom djecom.

Konvencija sadrži i posebne odredbe koje se odnose na prava djece sa teškoćama u razvoju/invaliditetom⁸, od kojih se posebno izdvaja odredba člana 23. (Poštivanje doma i

⁶ Bosna i Hercegovina ju je potpisala dana 11.5.2004., a ratificirala dana 7.11.2008. godine

⁷ Bosna i Hercegovina je 2010. ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, koja je stupila na snagu iste godine.

porodice) koja u stavu 3. propisuje obavezu osiguranja jednakih prava djece s invaliditetom u pogledu porodičnog života.

Radi ostvarivanja tih prava, te kako bi se spriječilo sakrivanje, napuštanje, zanemarivanje i odvajanje djece s invaliditetom, obavezno je osiguravanje ranih i sveobuhvatnih informacija, usluga i potpore djeci s invaliditetom i njihovim porodicama. Istim članom, u stavu 5. propisana je obaveza da se, u slučajevima kad uža porodica nije u stanju voditi brigu o djetetu s invaliditetom, poduzmu svi naponi kako bi osigurala alternativno zbrinjavanje u široj porodici, a kada to nije moguće, unutar društvene zajednice u porodičnom okruženju.

*Smjernice UN za alternativnu brigu o djeci*⁹ nadovezuju se na odredbe Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenta, koji se odnose na zaštitu i dobrobit djece kojoj je uskraćena roditeljska briga ili koja su izložena takvom riziku. Sukladno Smjernicama države, između ostalog, trebaju razviti i sprovesti sveobuhvatnu politiku brige o djeci i njihovoj zaštiti, u okviru svoje opće socijalne politike društvenog razvoja, vodeći računa o tome da poboljšaju postojeće oblike pružanja alternativnog smještaja u skladu s načelima sadržanim u Smjernicama.

Utvrđene poželjne orijentacije za politike i praksu, a naročito nastoje:

- a) Podržati nastojanja da se djeca zadrže pod brigom svoje porodice ili da se vrate svojoj porodici, odnosno, ako se to ne može učiniti, da se pronađe drugo prikladno i trajno rješenje,
- b) Osigurati da se, za vrijeme dok se takva trajna rješenja traže ili u slučajevima gdje nisu moguća ili nisu u najboljem interesu djeteta, identifikuju i pruže najprikladniji oblici alternativnog zbrinjavanja, pod uslovima koji promovišu pun i harmoničan razvoj djeteta,
- c) Pomoći i podstaći vlade na bolju implementaciju svojih odgovornosti i obaveza u ovom pogledu,
- d) Usmjeravati politike, odluke i aktivnosti svih koji rade u oblasti socijalne zaštite i dječje zaštite kako u javnom tako i u privatnom sektoru, uključujući civilno društvo.

⁸ Konvencija o pravima osoba s invaliditetom: Član 3 (Opća načela) poštivanje razvojnih sposobnosti pravu na očuvanje vlastitog identiteta, Član 4. (Opće obaveze) države moraju u osmišljavanju i provedbi zakona i politika temeljito se savjetovati s djecom, član 13. (Pristup pravosuđu), član 16. sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, član 18. sloboda kretanja i državljanstvo, član 24. pravo na obrazovanje, član 30. sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, raznodni i sportu

⁹ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece nastale su iz prepoznavanja, koje je iznio Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta tokom svog Dana opšte diskusije 2005. godine, značajnih praznina u implementaciji UN-ove Konvencije o pravima djeteta za milione djece širom svijeta koja su bez roditeljskog staranja ili su izložena opasnost gubitka roditeljskog staranja..

Smjernice utvrđuju potrebu za relevantnom politikom i praksom u pogledu dva osnovna principa: nužnosti i prikladnosti.

Princip nužnosti prezentira jasnu preventivnu ulogu nacionalne politike i potrebu za resursima za osiguravanje usluga socijalnog rada koje pružaju podršku i koje nastoje spriječiti odvajanje djece od njihovih porodica.

Princip prikladnosti utvrđuje da u slučajevima gdje se alternativno zbrinjavanje smatra nužnim i u najboljem je interesu djeteta, neophodno je osigurati da odabir starateljskog okruženja i period koji će se provesti u tom okruženju budu prikladni za svaki pojedinačni slučaj i da promovišu stabilnost i trajnost.

3.2 Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine

Ustav Bosne i Hercegovine¹⁰ u članu III stav 2. tačka c) propisuje da će entiteti ispuniti sve uslove za pravnu sigurnost i zaštitu osoba pod svojom jurisdikcijom, održavanjem civilnih ustanova za primjenu pravnih propisa, koje će funkcionirati u skladu sa međunarodno priznatim standardima uz poštovanje međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih Sloboda i poduzimanjem ostalih odgovarajućih mjera.

Pitanje socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini regulirano je na nivou entiteta Ustavom Federacije¹¹ i Ustavom Republike Srpske¹².

Porodično-pravni odnosi u Bosni i Hercegovinu uređeni su Porodičnim zakonima na nivou entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Zakoni kojima se, između ostalog uređuju pitanja alternativne brige o djeci su: Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine i Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom Federacije i Hercegovine.

3.2.1 Strategije i akcioni planovi na nivou Bosne i Hercegovine

Nakon isteka *Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015-2018*¹³ koji je važio do kraja 2018. godine, još uvijek nije usvojen novi strateški dokument na nivou Bosne i Hercegovine. S tim u vezi, važno je ukazati da se jedna od Preporuka iz Izvještaja Radne grupe o Univerzalnom periodičnom pregledu (UPR) odnosi upravo na potrebu izrade novog akcionog plana o zaštiti djece, uključujući mjere za djecu bez roditeljskog staranja,

¹⁰ Aneks IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini potpisanog dana 14.12.1995. godine.

¹¹ Ustav Federacije Bosne i Hercegovine sa amandmanima, „Službene novine FBiH“, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08)

¹² Ustav Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 21/92 - prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02 ispravka, 30/02 ispravka, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 i 48/11.

¹³ Dostupan na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/djeca/akcijski%20plan%20za%20djecu-BH-web.pdf>

djecu s invaliditetom i maloljetničku pravdu širom zemlje¹⁴. Također, Komitet za prava djeteta u Zaključnim razmatranjima od 30.09.2019. godine navodi sljedeće: *“Premda uvažava informaciju države članice da je Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine (2015-2018.) produžen do 2019. godine i da će biti usvojen novi akcioni plan za period od 2020. do 2023. godine, Komitet preporučuje državi članici da za novi akcioni plan obezbijedi dostatne kadrovske, tehničke i finansijske resurse uz ujednačen pristup na cijeloj teritoriji države članice i uz puno učešće djece i organizacija civilnog društva. Komitet također preporučuje državi članici da uspostavi mehanizam za redovno praćenje implementacije akcionog plana.”*

*Smjernice za utvrđivanje i procjenu najboljeg interesa djeteta- Vodič za profesionalce*¹⁵ usvojilo je Ministarstvo za ljudska prava Bosne i Hercegovine tokom 2018. godine. Smjernice predstavljaju izuzetno značajan dokument za utvrđivanje najboljeg interesa djeteta. Pojam najboljeg interesa djeteta nije definisan UN Konvencijom o pravima djeteta, što otvara mogućnost različite interpretacije i nameće potrebu za konkretizacijom, objektivizacijom i preciziranjem njegove sadržine od slučaja do slučaja, razmatranjem brojnih faktora i elemenata. Smjernice sadrže veliki broj elemenata koji određuju najbolji interes djeteta i aktivnosti koje nadležni organi i tijela trebaju preduzimati radi ostvarenja najboljeg interesa djeteta.

3.3 Zakonodavstvo na nivou Federacije Bosne i Hercegovine

*Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*¹⁶ uređuje pitanje porodice, braka i pravnih odnosa u braku, odnose roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo, pravni učinci vanbračne zajednice žene i muškarca, prava i dužnosti članova porodice te postupci nadležnih organa u vezi sa bračnim i porodičnim odnosima i starateljstvom. Zakoni kojima se, između ostalog uređuju pitanja alternativne brige o djeci su: Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine i Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom Federacije i Hercegovine.

U narednim poglavljima dajemo osnovne naznake svih oblika alternativne brige o djeci.

3.3.1 Starateljstvo

Starateljstvo¹⁷ je oblik zaštite maloljetnih osoba bez roditeljskog staranja i punoljetnih osoba koje nisu sposobne, ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama. Svrha starateljstva je zamjena roditeljskog staranja, odnosno

¹⁴ Izvještaj Radne grupe o univerzalnom periodičnom pregledu od 21.11.2012. godine dostupan na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Zakljucna%20zapazanja%20na%20Treci%20ciklus%20UPR-a.pdf>

¹⁵ Dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2019020112314016bos.pdf

¹⁶ Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH“, br: 35/05 i 31/14

¹⁷ Institut starateljstva uređen je odredbama članova 160. do 212. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

zaštita osobnosti i interesa punoljetnih štićenika, naročito njihovim liječenjem i osposobljavanjem za samostalan život i rad.

Starateljstvo nad maloljetnim osobama je regulirano članom 186. Porodičnog zakona koji propisuje uslove koji moraju biti zadovoljeni da bi se malodobna osoba stavila pod starateljstvo:

- čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca,
- čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko staranje,
- čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena,
- čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno se starati o svom djetetu, a nisu povjerovali njegovu čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uvjete za staratelja.

Imenovanju staratelja, koji osim uposlenika centra za socijalni rad može biti i fizička osoba (uobičajeno srodnik), prethodi postupak koji, između ostalog, podrazumijeva izjavu da se prihvata starateljstvo, ali i provođenje postupka stručnog tima Centra za socijalni rad koji vrši ozbiljnu procjenu da li će osoba koja je izrazila želju da bude staratelj odgovornost vršiti u skladu sa Zakonom, obavezama i da li će zaista štititi prava i interese te osobe.

*Pravilnikom o visini iznosa i načinu isplate mjesečne novčane naknade za rad staratelja i lica imenovanog za vršenje dužnosti staratelja u organu starateljstva*¹⁸ propisuje način utvrđivanja visine i isplate mjesečne novčane naknade za rad staratelja i lica imenovanog za vršenje dužnosti staratelja u organu starateljstva.

3.3.2 Usvojenje

Usvojenje¹⁹ je poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos.

Usvojenje može biti potpuno i nepotpuno. Usvojitelji su dužni upoznati dijete da je usvojeno najkasnije do njegove sedme godine života, odnosno odmah nakon zasnivanja usvojenja ako je usvojeno starije dijete.

Potpuno usvojenje - Uvjeti za zasnivanje potpunog usvojenja:

¹⁸ Pravilnik o visini iznosa i načinu isplate mjesečne novčane naknade za rad staratelja i lica imenovanog za vršenje dužnosti staratelja u organu starateljstva „Službene novine FBiH“ broj 9/18

¹⁹ Institut usvojenja uređen je odredbama članova 91. do 212. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

- Potpuno se može usvojiti dijete do 10. godina života,
- Potpuno usvojiti dijete mogu bračni partneri zajednički, te maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja,
- Vanbračni partneri koji žive najmanje 5 godina u vanbračnoj zajednici mogu potpuno usvojiti dijete.

Nepotpuno usvojenje - Uvjeti za zasnivanje nepotpunog usvojenja:

- Nepotpuno se može usvojiti dijete do navršene 18. godine života,
- Za usvojenje djeteta starijeg od 10 godina i sposobnog da shvati značenje usvojenja potreban je njegov pristanak,
- Nepotpuno mogu usvojiti dijete bračni partneri zajednički, jedan bračni partner uz pristanak drugog i maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja,
- Osoba koja nije u braku i vanbračni partneri koji žive u vanbračnoj zajednici koja traje najmanje pet godina, mogu nepotpuno usvojiti dijete ako za to postoje naročito opravdani razlozi.

Za vođenje postupka zasnivanja usvojenja nadležan je organ starateljstva mjesta prebivališta, odnosno boravišta djeteta, ako se njegovo prebivalište ne može utvrditi. Prije donošenja rješenja o zasnivanju usvojenja organ starateljstva će bez naknade smjestiti dijete u porodicu budućih usvojilaca na period od 6 mjeseca. Za vrijeme trajanja smještaja dijete će biti pod osobnim nadzorom organa starateljstva kako bi se utvrdilo da li je usvojenje u njegovom najboljem interesu. Protiv rješenja o zasnivanju usvojenja stranka može podnijeti žalbu u roku od osam dana od dana prijema rješenja.

3.3.3 Hraniteljstvo

*Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine*²⁰ u primjeni je od marta 2018. godine i uređuje principe, pojam i vrste te uvjete za obavljanje hraniteljstva, vrste i broj hranjenika, podobnost za obavljanje hraniteljstva, ugovor o hraniteljstvu, hraniteljsku naknadu i naknadu za izdržavanje hranjenika, obaveze, odgovornosti i prava hranitelja i centra za socijalni rad, prava i obaveze hranjenika, osposobljavanje i edukacija, registar i evidencija podataka, upravni nadzor, te druga pitanja iz oblasti hraniteljstva.

Hraniteljstvo se provodi u skladu sa osnovnim principima socijalne zaštite i principima porodičnog okruženja, održivosti socijalnih veza, uključenosti hranjenika i najboljeg interesa hranjenika, te poštivanje ravnopravnosti spolova. Osim prednjeg Zakon posebno izdvaja i principe porodičnog okruženja, održivosti socijalnih veza, uključenosti, najboljeg interesa djeteta.

²⁰ Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH“ broj 19/17

Hraniteljstvo prema potrebama hranjenika može biti: a) tradicionalno hraniteljstvo²¹, b) specijalizovano hraniteljstvo²², c) hitno hraniteljstvo²³ i d) povremeno hraniteljstvo²⁴.

Hraniteljstvo prema statusu može biti: nesrodničko hraniteljstvo²⁵ i srodničko hraniteljstvo²⁶.

U svakom pojedinačnom slučaju zaključuje se u govor o hraniteljstvu koji regulira međusobna prava i obaveza između centra i potencijalnog hranitelja, odnosno hranitelja. Sklapa se u pisanom obliku za svakog hranjenika pojedinačno, a nakon što centar za socijalni rad (mjesna nadležnost prema mjestu prebivališta hranjenika) donose rješenje o priznavanju prava i upućivanju na smještaj u hraniteljsku porodicu. Rješenje o priznavanju prava na smještaj i upućivanju u hraniteljsku porodicu donosi se uz prethodno pribavljenu saglasnost kantonalnog ministarstva u pogledu hraniteljske naknade i naknade za izdržavanje hranjenika.

Nadzor nad provođenjem ovog zakona i podzakonskih akata donesenih na osnovu istog vrše kantonalna ministarstva.

²¹ Tradicionalno hraniteljstvo je hraniteljstvo kojim se pružaju usluge zaštite: djetetu i mlađem punoljetnom licu bez odgovarajućeg roditeljskog staranja čiji psihofizički razvoj i nivo funkcioniranja ne odstupaju značajnije od razvoja i odrastanja djeteta iste životne dobi, a za koje je procijenjeno da je primjena hraniteljstva u njegovom najboljem interesu, djetetu čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, odraslom licu za zadovoljavanje svakodnevnih životnih potreba povezanih uz njegovu životnu dob ili zdravstveno stanje i samohranom roditelju sa djetetom dobi do godinu dana starosti ako nema sredstava za izdržavanje ili kojem je usljed neriješenog stambenog pitanja ili poremećenih porodičnih odnosa potreban privremeni smještaj u hraniteljskoj porodici.

²² Hitno hraniteljstvo je hraniteljstvo kojim se hranjeniku radi njegove sigurnosti, zaštite ili drugih životnih potreba mora hitno osigurati privremeni smještaj u hraniteljsku porodicu do prestanka rizične, odnosno nepovoljne situacije i stvaranja uvjeta za njegov povratak u vlastitu porodicu ili do osiguravanja drugih oblika zaštite. .

²³ Specijalizovano hraniteljstvo je hraniteljstvo kojim se hranjeniku pružaju specijalizovane usluge zaštite zadovoljavanjem njegovih osnovnih i dodatnih životnih potreba, povezanih uz njegov psihofizički razvoj i nivo funkcioniranja koji odstupaju značajnije od odrastanja i razvoja lica iste životne dobi, ili uz veće probleme u ponašanju, teže zdravstveno stanje ili invaliditet, a hranjeniku potrebnu zaštitu pruža specijalizovani hranitelj koji ima posebna znanja i vještine, te članovi njegove porodice..

²⁴ Povremeno hraniteljstvo je hraniteljstvo kojim se djetetu ili odraslom licu pruža usluga zaštite na privremenom smještaju tokom pripreme za stalni smještaj u tu hraniteljsku porodicu, ili za dijete ili odraslo lice koje je na dužem smještaju u ustanovi socijalne zaštite radi njegovog prilagođavanja na porodični način života, odnosno pripreme za samostalan život. Povremeno hraniteljstvo je i hraniteljstvo za dijete sa razvojnim ili zdravstvenim teškoćama, za dijete čija porodica ima različite teškoće u funkcioniranju ili za odraslo lice sa invaliditetom koje živi u vlastitoj ili hraniteljskoj porodici, pa se upućuju na smještaj u drugu hraniteljsku porodicu na kraće vrijeme (vikend, praznici ili tokom dana) radi očuvanja kapaciteta vlastite ili hraniteljske porodice i sprečavanja nepovoljnih situacija koje bi mogle privremeno ugroziti funkcioniranje porodice i dobrobit djeteta, odnosno odraslog lica. m

²⁵ Nesrodničko hraniteljstvo je hraniteljstvo koje obavlja hranitelj koji nije u krvnom ili tazbinskom srodstvu sa hranjenikom, a može biti tradicionalno, specijalizovano, hitno i povremeno hraniteljstvo.

²⁶ Srodničko hraniteljstvo je hraniteljstvo koje obavlja hranitelj koji je u krvnom, odnosno tazbinskom srodstvu sa hranjenikom kada je takav oblik zaštite u njegovom najboljem interesu.

Nakon donošenja Zakona o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine, usvojeno je i niz pratećih podzakonskih akata. Među navedenim aktima je i *Program osnovnih i dodatnih edukacija hranitelja u Federaciji Bosne i Hercegovine*²⁷ kojim je definisano da je Federalno ministarstvo rada i socijalne politike nosilac provedbe Programa, uz konsultaciju sa kantonalnim ministarstvima, centrima za socijalni rad i drugim vladinim i nevladinim organizacijama i institucijama. Ciljna grupa su porodice i pojedinci koji u skladu sa Zakonom o hraniteljstvu podnesu nadležnom centru za socijalni rad prijavu za bavljenje hraniteljstvom.

*Pravilnik o centralnom registru u oblasti hraniteljstva u Federaciji Bosne i Hercegovine*²⁸ uspostavlja Centralni registar u oblasti hraniteljstva u Federaciji Bosne i Hercegovine, utvrđuje način njegovog vođenja, knjige evidencija koje se vode kroz isti, njihov sadržaj i druga pitanja od značaja. Sadrži evidencije o potencijalnim hraniteljima, hraniteljima i hranjenicima u Federaciji BiH, a vodi ga Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, na elektronskim obrascima putem elektronske baze podataka o korisnicima svih prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite u Federaciji BiH – SOTAC. Isti se vodi temeljem podataka koje u Bazu podataka unosi nadležni centar za socijalni rad. Za područje svoje mjesne nadležnosti centar podatke unosi u Bazu podataka i o tome obavještava kantonalno ministarstvo nadležno za oblast socijalne i dječje zaštite i Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u roku osam dana od dana donošenja rješenja, odnosno zaključivanja ugovora. Centar je obavezan sve promjene unijeti u Bazu podataka i o tim je promjenama obavijestiti kantonalno ministarstvo nadležno za oblast socijalne i dječje zaštite i Federalno ministarstvo u roku osam dana od dana nastale promjene.

*Pravilnikom o stambenim i materijalnim uvjetima za obavljanje hraniteljstva u Federaciji Bosne i Hercegovine*²⁹ utvrđuju se stambeni i materijalni uslovi koje mora ispunjavati hranitelj za obavljanje hraniteljstva na području Federacije Bosne i Hercegovine.

3.3.4 Institucionalno zbrinjavanje djece

Prava iz socijalne zaštite u Federaciji BiH ostvaruju se na razini kantona. Ustavom Federacije BiH propisano je da kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene

²⁷Dostupan na: <http://fmrsp.gov.ba/wpcontent/uploads/old/stories/Program%20osnovnih%20i%20dodatnih%20edukacija%20hranitelja%20u%20Federaciji%20BiH%20B.pdf>

²⁸ Pravilnik o centralnom registru u oblasti hraniteljstva u Federaciji Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH“, broj: 35/18

²⁹ Pravilnik o stambenim i materijalnim uvjetima za obavljanje hraniteljstva u Federaciji Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH“, 31/18

federalnoj vlasti, što, između ostalog, uključuje i provođenje socijalne politike i uspostavu službi socijalne zaštite³⁰.

*Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH*³¹, koji je donesen radi uspostave okvira na temelju kojeg će kantoni donijeti svoje zakone. uređuje osnove socijalne zaštite građana i njihovih porodica, osnovna prava iz socijalne zaštite i korisnike prava iz socijalne zaštite, osnivanje i rad ustanova i udruženja lica sa invaliditetom, posebna prava lica sa invaliditetom, osnovna prava civilnih žrtava rata i članova njihovih porodica, osnove zaštite porodice sa djecom, finansiranje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje osnovnih prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u Federaciji BiH.

Bitno je naglasiti da ukoliko neka prava nisu određena kantonalnim zakonima, primjenjuje se Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike nadležno je nadgledati provođenje zakona i pratiti usuglašenost i primjenu federalnog zakona na kantonalnoj razini, sukladno članu 18. koji glasi: „*Nadzor nad provođenjem ovoga zakona i propisa Federacije donesenih za njihovo provođenje, kao i nad stručnim radom ustanova koje osniva Federacija, vrši Federalno ministarstvo rada i socijalne politike*“.

Prava iz socijalne zaštite, u smislu ovog zakona, su: novčana i druga materijalna pomoć, osposobljavanje za život i rad, smještaj u ustanove socijalne zaštite, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kućna njega i pomoću kuci.

Smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasla lica kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili na drugi način. O smještaju u ustanove rješenjem odlučuje centar za socijalni rad na čijem području lice ima prebivalište, na osnovu mišljenja stručnog tima centra, odluke suda, organa starateljstva ili na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije o nesposobnosti za rad, odnosno nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove. Centar za socijalni rad, koji je smjestio lice u ustanovu, dužan je, radi brige, zaštite, liječenja, fizičkog ili mentalnog zdravlja tog lica, pratiti njegov tretman u ustanovi.

Stupanjem na snagu Zakona o hraniteljstvu Federacije BiH, prava vezano za uslugu smještaja u drugu porodicu izdvojena su iz Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite

³⁰ Ustav Federacije BiH članak 4. točka j)

³¹ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom FBiH „Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom Federacije BiH³², a propisana je obaveza³³ kantona da do dana početka primjene Zakona o hraniteljstvu usklade svoje propise sa istim.

3.3.5 Strategije i akcioni planovi na nivou Federacije Bosne i Hercegovine

Federacija Bosne i Hercegovine je donijela nekoliko dokumenata u ovoj oblasti i to *Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u FBiH 2014-2020*³⁴ koja predstavlja temelj za planiranje mreže ustanova i djelatnosti socijalne zaštite, kao i za definiranje prioriternih finansijskih ulaganja u razvoj mreže socijalnih usluga u zajednici, putem definisanih dugoročnih i specifičnih ciljeva, kojima se jasno zagovaraju alternativni modeli zbrinjavanja porodičnog tipa za odrasle osobe sa invaliditetom i djecu, a što bi trebalo smanjiti ulazak u institucije, povećati izlazak iz institucija u nove oblike brige, posebno stimulirajući porodičnu reintegraciju.

*Strategija za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federacije Bosne i Hercegovine 2016-2020*³⁵ kojom se definiraju strateški prioriteti, ciljevi i aktivnosti u oblasti invalidnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine koji za cilj imaju unapređenje položaja osoba sa invaliditetom, a time i djece sa poteškoćama u razvoju.

3.4 Zakonodavstvo na nivou kantona

Prava iz oblasti socijalne zaštite uređuju se zakonima na razini kantona, a kako je ranije već naglašeno, u slučaju da pojedina pitanja nisu uređena zakonom na kantonalnom nivou primjenjuje se Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH. Nadležni organi u kantonima, sukladno ustavu i zakonu pobježe uređuju djelatnost socijalne zaštite, zaštite porodice s djecom i zaštite civilnih žrtava rata.

*Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Tuzlanskog kantona*³⁶ uređuju se³⁷: socijalna zaštita građana i njihovih porodica; iznosi

³² Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine član 59. "Danom početka primjene ovog zakona prestaju se primjenjivati odredbe člana 19. stav (1) tačka 3. i čl. od 31. do 40. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine".

³³ Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine član 60 "Do dana početka primjene ovog zakona kantoni su dužni uskladiti svoje propise sa ovim zakonom".

³⁴ Dostupna na <https://fmrsp.gov.ba/?wpdmp=Strategija-deinstitucionalizacije-i-transformacije-ustanova-socijalne-zastite-u-fbih-2014-2020>

³⁵ Dostupna na: [http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapre%20C4%91enje%20prava%20i%20polo%20C5%BEaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20\(2016.-2021.\)%20.pdf](http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapre%20C4%91enje%20prava%20i%20polo%20C5%BEaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20(2016.-2021.)%20.pdf)

³⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Tuzlanskog kantona „Službene novine Tuzlanskog kantona“ br. 05/12, 07/14, 11/15

novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak stjecanja prava iz socijalne zaštite i korisnici prava iz socijalne zaštite; osnivanje i rad ustanova socijalne zaštite i drugih ustanova i službi; uvjeti, način i postupak ostvarivanja prava civilnih žrtava rata i članova njihovih porodica; uvjeti, način, postupak, organi i financiranje prava porodica s djecom i djece bez roditeljskog staranja; način naplate novčanih iznosa za "Dječiju nedjelju" i način njihovog raspoređivanja; financiranje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom i dr.

Korisnici socijalne zaštite su osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, i to: djeca bez roditeljskog staranja; odgojno zanemarena djeca; odgojno zapuštena djeca; djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama; osobe s invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihičkom razvoju...

Prava iz socijalne zaštite, u smislu Federalnog zakona i ovog zakona su: novčana i druga materijalna pomoć; osposobljavanje za život i rad; smještaj u drugu porodicu, smještaj u ustanovu socijalne zaštite; usluge socijalnog i drugog stručnog rada; kućna njega i pomoć u kući i zdravstveno osiguranje.

U Zakonu³⁸ je propisano da pravo na smještaj u drugu porodicu mogu ostvariti osobe na način i pod uvjetima utvrđenim Federalnim zakonom i ovim zakonom. O smještaju u drugu porodicu, kao i o prestanku smještaja, odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, a na način utvrđen Federalnim i ovim zakonom. Prije smještaja lica u drugu porodicu, centar za socijalni rad je obavezan pribaviti saglasnost Ministarstva. Hranitelj porodice u koju se smještaju osobe ima pravo na naknadu.

Stupanjem na snagu Zakona o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine prestale su važiti odredbe Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom Federacije BiH koje se odnose na smještaj u drugu porodicu. Iz prednjeg, evidentno proizilazi obaveza nadležnih organa na području Tuzlanskog kantona da, ovom dijelu, izvrše usuglašavanje odredbi ovog Zakona sa važećim propisom na nivou Federacije BiH, kako je to propisano članom 60. Zakona o hraniteljstvu Federacije BiH, a koja odredba do dana izrade ove Analize nije implementirana.

Zakon utvrđuje pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite koji mogu ostvariti djeca i odrasle osobe na način i pod uvjetima utvrđenim Federalnim i kantonalnim zakonom. O smještaju u ustanovu socijalne zaštite odlučuje centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište, a na način utvrđen ovim i Federalnim zakonom. Prije smještaja lica u ustanovu socijalne zaštite centar za socijalni rad je obavezan pribaviti saglasnost Ministarstva.

³⁷ Sukladno Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije BiH

³⁸ Član 29. Zakona

*Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Zeničko-dobojskog kantona*³⁹ uređuje se socijalna zaštita građana i njihovih porodica; korisnici prava iz socijalne zaštite i osnovna prava iz socijalne zaštite; uvjeti i postupak sticanja prava iz socijalne zaštite kao i iznosi novčanih i drugih davanja; osnivanje i rad ustanova socijalne zaštite; uvjeti,; uvjeti, način i postupak, organi i finansiranje prava porodice sa djecom; obilježavanje "Dječije nedjelje"; finansiranje prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom; nadzor nad provođenjem zakona, kaznene odredbe i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u Zeničko-dobojskom kantonu.

Korisnici socijalne zaštite, u smislu ovog zakona, su lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe i to: djeca bez roditeljskog staranja; odgojno zanemarena djeca; odgojno zapuštena djeca; djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama; lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju...

Prava iz socijalne zaštite, u smislu ovog zakona su: novčana i druga materijalna pomoć; osposobljavanje za život i rad; smještaj u drugu porodicu; smještaj u ustanove socijalne zaštite; usluge socijalnog i drugog stručnog rada; kućna njega i pomoć u kući; vršenje starateljstva i nadzor.

U Zakonu je propisano da smještaj u drugu porodicu može ostvariti dijete i odraslo lice, kojem je potrebna stalna briga i pomoć radi zadovoljavanja njegovih životnih potreba, a koje ne može ostvariti u krugu vlastite porodice ili na drugi način, pod uvjetima i na način utvrđen ovim i Federalnim zakonom. Na osnovu rješenja o određivanju smještaja u drugu porodicu općinski prvostepeni organ zaključuje pismeni ugovor o smještaju sa hraniteljem.

Stupanjem na snagu Zakona o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine prestale važiti odredbi Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH koje se odnose na smještaj u drugu porodicu, evidentno je da proizilazi obaveza nadležnih organa na području Zeničko-dobojskog kantona da, ovom dijelu, izvrše usuglašavanje odredbi ovog Zakona sa važećim propisom na nivou Federacije BiH, kako je to propisano članom 60. Zakona o hraniteljstvu Federacije BiH, a koja odredba do dana izrade ove Analize nije implementirana.

Zakon propisuje i pravo na Smještaj u ustanovu socijalne zaštite koje može ostvariti dijete i odraslo lice kojem je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne može ih ostvariti u vlastitoj porodici ili drugoj porodici ili na drugi način, a pod uvjetima i na način predviđen ovim i Federalnim zakonom. O smještaju u ustanovu

³⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Zeničko-dobojskog kantona „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 13/07, 13/11, 3/15 i 2/16

socijalne zaštite odlučuje centar za socijalni rad nakon provedenih procedura i dobijenih saglasnosti Ministarstva.

*Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo*⁴⁰, između ostalog, uređuje se: djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, iznosi novčanih i drugih davanja na osnovu prava iz socijalne zaštite utvrđenih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09) ovim zakonom, uvjeti i postupak za sticanje tih prava i njihovo finansiranje, te druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz oblasti socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom.

Zakon⁴¹ propisuje da je hraniteljstvo oblik zaštite izvan vlastite porodice kojim se djetetu ili odrasloj osobi u skladu sa Zakonom o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 19/17) osigurava odgovarajući porodični smještaj i zaštita u hraniteljskoj porodici. Kanton Sarajevo izvršio usuglašavanje odredbi ovog Zakona sa Zakonom o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine.

Zakon utvrđuje pravo na smještaj osoba u ustanove socijalne zaštite koji se vrši u skladu sa Federalnim zakonom i ovim zakonom. Cijenu usluga koje pruža ustanova čiji je osnivač Kanton Sarajevo utvrđuje Vlada Kantona na prijedlog ustanove. Smještaj u ustanovu socijalne zaštite neće se osigurati osobi, kojoj po odredbama Porodičnog zakona srodnici obavezni na izdržavanje, mogu obezbijediti uvjete za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, o čemu zaključak donosi Stručni tim Službe.

Centar zaključuje ugovor sa korisnikom, odnosno srodnicima koji su po zakonu obavezni da ga izdržavaju. Ugovorom se može utvrditi da, ukoliko korisnik koji je vlasnik pokretne ili nepokretne imovine nije u mogućnosti da plaća troškove smještaja ili osobe koje su po odredbama Porodičnog zakona obavezne da ga izdržavaju odbiju da plaćaju troškove smještaja ili ne uplaćuju ugovorenu cijenu smještaja, Centar troškove smještaja može namiriti iz njegove imovine.

*Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom Unsko-sanskog kantona*⁴² uređena su, između ostalog, slijedeća pitanja iz oblasti socijalne zaštite i to: smještaja, djece i odraslih osoba kojima je potrebna stalna briga, u drugu porodicu, smještaja, djece i odraslih osoba kojima je potrebna stalna briga, u ustanove socijalne zaštite.

⁴⁰ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 38/2014 -prečišćen tekst, 38/2016, 44/2017 i 28/2018

⁴¹ Član 45. Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo

⁴² Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom Unsko-sanskog kantona „Službeni glasnik USK-a“, br. 5/00, 7/01, 11/14

“Smještaj u ustanovu socijalne zaštite je propisan članovima od 41 do 45 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodice sa djecom (“Službene novine F BiH” br. 36/99) i članovima 32, 33 i 34 Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom USK-a (“Službeni glasnik USK-a” br. 5/2000 i br. 7/2001)⁴³. O smještaju u Ustanovu socijalne zaštite odlučuje Centar za socijalni rad na čijem području osoba ima prebivalište uz saglasnost nadležnog ministarstva.”⁴⁴

Bitno je istaknuti da, iako se nadležni organi pozivaju na odredbe Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom USK- isti nije dostupan na službenoj web stranici Vlade Unsko-sanskog kantona.

Kada govorimo o smještaju djece u drugu porodicu bitno je istaknuti da Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Unsko-sanskog kantona u članu 14 . propisuje:

“Iza člana 29. dodaje se novi član 29a. i 29b. koji glase: “član 29 a. Kada govorimo o smještaju djece ili odraslih lica u drugu porodicu, kao i o prestanku smještaja, Centar za socijalni rad donosi rješenje. Rješenje se donosi na osnovu zaključka stručnog tima, kojeg obrazuje Centar za socijalni rad, a kako je to propisano odredbom.”

Imajući u vidu sve naprijed navedeno evidentno je da nisu izvršili usuglašavanje istog sa odredbama Zakona o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine.

Na nivou Hercegovačko-neretvanskog kantona na snazi je *Zakon o socijalnoj zaštiti*⁴⁵, koji isključivo uređuje pitanja o socijalne zaštite i ne obuhvata zaštitu porodica s djecom i civilnih žrtava rata, te se na području Kantona primjenjuje, kada govorimo o pitanjima smještaja djece u hraniteljsku porodicu i u ustanove socijalne zaštite, *Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica i s djecom Federacije BiH i Zakon o hraniteljstvu Federacije BiH*.

3.4.1 Strategije i akcioni planovi na kantonalnom nivou

Kantoni u Federaciji koji su bili predmet ovog istraživanja nemaju usvojene strateške dokumente iz oblasti socijalne zaštite. Na kantonalnom nivou primjenjuju se strateški dokumenti sa nivoa Federacije Bosne i Hercegovine. Pojedine oblasti socijalne zaštite obuhvaćene su razvojem planovima kantona, kojima se ne uređuju detaljno mjere i aktivnosti iz specifičnih oblasti.

U tom kontekstu posebno pozitivnim ocijenjena je činjenica da Zeničko-dobojski kanton ima usvojen Akcioni plan za provedbu Strategije deinstitucionalizacije i transformacije

⁴³ Preuzeto sa <https://www.czs-r-velikakladusa.ba/oblici-zastite/socijalna-zastita/> dana 04.02.2020. godine

⁴⁴ <http://vladausk.ba/v4/preuzimanje/8>

⁴⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti „Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 3/05

ustanova socijalne zaštite u Federaciji BiH (2014-2020) i Protokol o postupanju i saradnji s ciljem unapređenja zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja na području Zeničko-dobojskog kantona.

3.5 Zakonodavstvo na nivou Republike Srpske

Ustav Republike Srpske u članu 36. propisuje:

“...Maloljetnici o kojima se roditelji ne staraju, kao ilica koja nisu u mogućnosti da se sama staraju o sebi i zaštiti svojih prava i interesa, imaju posebnu zaštitu”.

*Porodični zakon Republike Srpske*⁴⁶ uređuje porodično-pravne odnose između bračnih supružnika, roditelja i djece, usvojioca i usvojenika, staraoca i štićenika i odnosi između srodnika u bračnoj, vanbračnoj ili usvojeničkoj porodici, te postupci nadležnih organa u vezi s porodičnim odnosima i starateljstvom.

Zakoni kojima se, između ostalog uređuju pitanja alternativne brige o djeci su *Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*, a pitanja hraniteljstva uređena su *Pravilnikom o hraniteljstvu*.

3.5.1 Starateljstvo

Starateljstvom⁴⁷ se pruža posebna zaštita maloljetnoj djeci bez roditeljskog staranja i punoljetnim licima koja nisu sposobna ili nisu u mogućnosti starati se sami o svojim pravima i interesima.

Starateljstvo nad maloljetnim osobama je regulirano članom 201. Porodičnog zakona koji su propisuje uslovi koji moraju biti zadovoljeni da bi se malodobna osoba stavila pod starateljstvo, i to da su :

- roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od jedne godine,
- čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko pravo,
- čijim roditeljima je oduzeta poslovna sposobnost, odnosno koji još nisu stekli poslovnu sposobnost ili im je poslovna sposobnost ograničena,
- čiji su roditelji kroz duže vrijeme zanemarili čuvanje i vaspitanje djece,
- čiji su roditelji odsutni i nisu u mogućnosti da se redovno staraju o svome djetetu, a nisu ga povjerili na čuvanje i vaspitanje licu za koje je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uslove za staraoca.

⁴⁶ Porodični zakon Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 54/2002, 41/2008 i 63/2014

⁴⁷ Institut starateljstva uređen je odredbama članova 175.-230. Porodičnog zakona Republike Srpske

Imenovanju staratelja, koji osim uposlenika centra za socijalni rad može biti i fizička osoba (uobičajeno srodnik), prethodi postupak koji, između ostalog, podrazumijeva izjavu da se prihvata starateljstvo, ali i provođenje postupka stručnog tima Centra za socijalni rad koji vrši ozbiljnu procjenu da li će osoba koja je izrazila želju da bude staratelj odgovornost vršiti u skladu sa Zakonom, obavezama i da li će zaista štititi prava i interese te osobe.

3.5.2 Usvojenje

Usvojenje⁴⁸, kao poseban oblik porodično-pravnog zbrinjavanja djeteta i zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske brige, uređeno je Porodičnim zakonom. Za punovažnost usvojenja potrebno je da su usvojitelj i usvojenikovi roditelji, odnosno staraoci o tome dali saglasnost pred nadležnim organom starateljstva. Za usvojenje maloljetnog lica starijeg od 10 godina potrebna je njegova saglasnost. Usvojitelj može biti samo državljanin Republike Srpske. Izuzetno, usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi. Usvojenje može biti potpuno i nepotpuno.

Potpunim usvojenjem se između usvojitelja i njegovih srodnika i usvojenika i njegovih potomaka zasnivaju odnosi srodstva, kao da se radi o krvnom srodstvu. Trajnoj je i neraskidivog karaktera.

Potpuno se može usvojiti samo dijete do 5 godina koje:

- Nema žive roditelje ili su mu roditelji nepoznati,
- Roditelji koje su dijete napustili, a više od jedne godine ne zna im se mjesto boravka,
- Roditelji koji su pred organom starateljstva pristali da njihovo dijete bude usvojeno.

Potpuno mogu usvojiti samo bračni supružnici, ako su oba ili jedan od njih stariji od usvojenika najmanje osamnaest godina. Potpunim usvajanjem prestaju sva međusobna prava i dužnosti između usvojenika i njegovih krvnih srodnika.

Nepotpunim usvojenjem se između usvojenika i usvojitelja i njegovih potomaka zasnivaju odnosi srodstva, kao i prava i dužnosti koja po zakonu postoje između roditelja i djece. Nepotpuno usvajanje ne utiče na prava i dužnosti usvojenika prema njegovim roditeljima i drugim srođnicima. Usvojiti se samo može maloljetno lice ili lice koje je starije od usvojenika najmanje osamnaest godina. Ako bračni supružnici zajednički usvajaju isto lice, uslov od razlike osamnaest godina mora ispunjavati jedan od njih. Za nepotpuno usvajanje je potrebno pristanak oba roditelja ako dijete ima roditelje.

⁴⁸ Institut usvojenja uređen je odredbama članova 145. do 174. Porodičnog zakona Republike Srpske

Za vođenje postupka usvojenja nadležan je organ starateljstva prema prebivalištu maloljetnika, odnosno boravištu, ako se prebivalište ne može utvrditi.

U postupku za usvojenje organ starateljstva po službenoj dužnosti pribavlja mišljenje o postojanju uslova i podobnosti lica koje želi usvojiti od organa starateljstva prema prebivalištu toga lica, odgovarajućih organizacija i stručnjaka (socijalni radnik, psiholog, ljekar, pedagog i drugi).

*Uputstvom o postupku usvojenja*⁴⁹ se bliže utvrđuju zadaci organa starateljstva i ustanova socijalne zaštite u postupku usvojenja i istim se, utvrđuje:

- da, razlozi egzistencijalne prirode bioloških roditelja ne mogu biti odlučujući faktor za donošenje odluke o primjeni usvojenja.
- da je organ starateljstva obavezan da angažuje tim stručnjaka za procjenu cjelokupne situacije potencijalnih usvojilaca, kako bi sa svih relevantnih stanovišta (pravnog, psihološkog, pedagoškog, socijalnog, zdravstvenog) bilo moguće donijeti pravilnu odluku i ispuniti osnovnu svrhu usvojenja - obezbjeđenje odgovarajuće porodične sredine djetetu lišenom roditeljskog staranja.
- da, ako postoje izričito opravdani razlozi da usvojioci budu strani državljani, organ starateljstva dužan je da predhodno zatraži odobrenje o dozvoli usvojenja od nadležnog ministarstva za poslove socijalne zaštite⁵⁰.

3.5.3 Institucionalno zbrinjavanje djece

*Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*⁵¹ uređuje se sistem socijalne zaštite, nosioci, korisnici i prava korisnika socijalne zaštite, postupak i uslovi za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite, finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcionisanje i ostvarivanje socijalne zaštite građana. Republika Srpska ima centraliziraniji sistem socijalne zaštite u odnosu na Federaciju BiH.

Prava u socijalnoj zaštiti po ovom zakonu su: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, lična invalidnina, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Korisnici socijalne zaštite su pojedinci, članovi porodice i porodica u cjelini, koji ostvaruju prava i usluge u skladu sa odredbama Zakona.

⁴⁹ Uputstvo o postupku usvojenja, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 27/04

⁵⁰ Informacija preuzeta iz Posebnog izvještaja Ombudsmena za djecu Republike Srpske: “SVAKO DIJETE TREBA PORODICU ZAŠTO JE USVOJENJE PROBLEM?”, dostupan na službenoj web stranici: <http://www.djeca.rs.ba/index.php?p=476&lang=1>

⁵¹ Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/12, 90/16 i 94/19

3.5.4 Smještaj u ustanovu

Smještaj u ustanovu je poseban oblik zbrinjavanja u ustanovu socijalne zaštite i u drugu ustanovu koja se nalazi van sistema socijalne zaštite, a primjerena je i ispunjava uslove za zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite.

Smještaj u ustanovu socijalne zaštite ostvaruje se izborom i upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu u kojoj se obezbjeđuje stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć, briga, vaspitanje i obrazovanje, osposobljavanje za privređivanje, radne, kulturno-zabavne, rekreativno-rehabilitacione aktivnosti, zdravstvena zaštita i druge usluge. Smještaj u ustanovu vrši se na osnovu rješenja nadležnog Centra i ugovora o smještaju.

Rješenje se donosi na osnovu provedenog postupka, ukupne procjene uslova života i stanja korisnika i njegovog okruženja, sagledavanja mogućnosti drugih oblika zbrinjavanja i mišljenja da je zbrinjavanje u ustanovu najcjelishodniji oblik zaštite. Ugovor o smještaju zaključuju ustanova za smještaj i nadležni Centar.

Pravo na smještaj u ustanovu ima dijete bez roditeljskog staranja, do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojioca ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja, dijete sa poteškoćama u razvoju koje nema uslova da ostane u svojoj porodici i kada je to svrsishodnije radi čuvanja i vaspitanja, školovanja, osposobljavanja ili psihosocijalne rehabilitacije, dok traje potreba za ovim oblikom zaštite, dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, do povratka u vlastitu porodicu, dijete sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite, dijete žrtva nasilja, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite, dijete žrtva trgovine ljudima, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite.

Potrebno je napomenuti da dijete do tri godine života privremeno može biti zbrinuto u ustanovu socijalne zaštite uz stručno mišljenje Ministarstva.

3.5.5 Zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu

Zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu je oblik zbrinjavanja korisnika u porodicu koja mu obezbjeđuje zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, koja brine o ličnosti korisnika i pomaže mu u ostvarivanju njegovih prava i izvršavanju obaveza. Pravo na zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu ima lice koje, u skladu sa ovim zakonom, ima pravo na smještaj u ustanovu. Pravo na zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu ima lice koje, u skladu sa zakonom, ima pravo na smještaj u ustanovu. Hraniteljska porodica je porodica sa jednim ili više punoljetnih lica koja se bavi uslugama zbrinjavanja djece ili punoljetnih lica, za koju je

izvršena procjena i osposobljavanje za hraniteljstvo, koja ispunjava propisane uslove i ostvaruje naknadu za svoje pružene usluge.

Prilikom izbora porodice u koju se korisnik zbrinjava, Centar koji vrši zbrinjavanje, rukovodit će se naročito ličnim svojstvima korisnika i članova porodice u koju se vrši zbrinjavanje, stambenim i drugim mogućnostima porodice i potrebama korisnika.

Prilikom izbora porodice u koju se korisnik zbrinjava, Centar koji vrši zbrinjavanje, rukovodiće se naročito ličnim svojstvima korisnika i članova porodice u koju se vrši zbrinjavanje, stambenim i drugim mogućnostima porodice i potrebama korisnika.

U hraniteljsku porodicu može se zbrinuti najviše troje djece, odnosno dvoje djece sa invaliditetom, s tim da ukupan broj djece koja žive u porodici hranitelja, računajući i djecu hranitelja, ne može biti veći od petoro djece.

Izuzetno, kada je to u interesu djece, kada je riječ o porodici srodnika, kada se zbrinjavaju braća i sestre, u hraniteljsku porodicu može biti zbrinuto više djece.

U hraniteljsku porodicu mogu se zbrinuti najviše tri punoljetna lica. Izuzetno, zbrinjavanje se može vršiti i u porodicu koja nema status hraniteljske porodice, kada nadležni Centar procijeni da je to neophodno, u kojem slučaju je porodica iz prethodnog dužna da u roku od godinu dana od dana zbrinjavanja korisnika stekne status hraniteljske porodice⁵².

*Pravilnik o hraniteljstvu*⁵³ propisuje se uslovi i postupak dobijanja statusa hraniteljske porodice, vrste i oblici zbrinjavanja u hraniteljskoj porodici, obračun naknada za rad hranitelja, prestanak hraniteljstva i način provođenja nadzora nad radom hranitelja. Uslovi i postupak dobijanja statusa hraniteljske porodice Procjenu ispunjenosti uslova sticanja statusa hraniteljske porodice utvrđuje nadležni centar za socijalni rad prema mjestu prebivališta hranitelja. Lice zainteresovano za sticanje statusa hraniteljske porodice podnosi zahtjev nadležnom centru za socijalni rad⁵⁴.

⁵² Informacija preuzeta iz Posebnog izvještaja Ombudsmena za djecu Republike Srpske "Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj Svako dijete treba porodicu", dostupnog na službenoj web stranici <http://www.djeca.rs.ba/index.php?p=476&lang=1>

⁵³ Pravilnik o hraniteljstvu „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 27/14

⁵⁴ Informacija preuzeta iz Posebnog izvještaja Ombudsmena za djecu Republike Srpske "Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj Svako dijete treba porodicu", dostupnog na službenoj web stranici <http://www.djeca.rs.ba/index.php?p=476&lang=1>

3.5.6 Strategije i akcioni planovi na nivou Republike Srpske

U Republici Srpskoj na snazi je *Strategija unaprjeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja za period 2015-2020*⁵⁵, koja je sastavni dio strateških opredjeljenja Vlade Republike Srpske u oblasti socijalne zaštite njenih građana. Ona predstavlja izraz stručnih, pravnih, organizacionih i materijalnih nastojanja sistema socijalne zaštite da se unaprijedi društvena podrška djeci bez roditeljskog staranja i porodicama pod rizikom od razdvajanja. Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja 2015–2020 godine orijentisana je upravo ka unapređenju položaja dječaka i djevojčica u Republici Srpskoj koji, zbog vrlo različitih životnih događaja, odrastaju van svojih bioloških porodica

*Strategija za unaprjeđenje društvenog položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026*⁵⁶ ima viziju usmjerenu ka stvaranju društva jednakih mogućnosti i provođenje aktivnosti na ravnopravnom učestvovanju lica sa invaliditetom u građanskim, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim oblastima života. Strategija definiše osnovne principe i ciljeve čija realizacija treba dovesti lica sa invaliditetom u ravnopravan položaj sa ostalim građanima.

4. Institucije nadležne za provođenje zakona i institucije za zaštitu prava djece u Bosni i Hercegovini

U ovoj oblasti ulogu koordinirajućeg organa ima Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine u smislu Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine⁵⁷, koje je nadležno za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine, a koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranja strategija na međunarodnom planu.

Kako je ranije navedeno, oblast socijalne zaštite obavljaju centri za socijalni rad i u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj, što znači da centri za socijalni rad

⁵⁵ Dostupna na: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/STRATEGIJA%20UNAPREDJENJA%20SOCIJALNE%20ZASTITE%20DJECE%20BEZ%20RODITELJSKOG%20STARANJA.pdf>

⁵⁶ Dostupna na: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Documents/Strategija%20unapre%C4%91enja%20dru%C5%A1tvenog%20polo%C5%BEaja%20lica%20sa%20invaliditetom.pdf>

⁵⁷ Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine "Službeni glasnik BiH", br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09, 87/12, 6/13, 19/16 i 83/17;

zapravo imaju i ključnu ulogu u sistemu socijalne zaštite, zbrinjavanja i praćenja postupanja prema djeci.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, federalni i kantonalni organi nadležni su za oblast socijalne politike, dok su kantoni posebno nadležni za provođenje socijalne politike i uspostavu službi socijalne zaštite ⁵⁸.

Organ koji provodi socijalnu politiku u Federaciji Bosne i Hercegovine jeste Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, dok su na kantonalnom nivou nadležna resorna ministarstva za oblast socijalne zaštite. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine još 2013. godine u Specijalnom izvještaju „Uloga centara za socijalni rad u zaštiti prava djeteta“, ukazali na problematiku neujednačenosti pristupa u ovoj oblasti i to u smislu naziva i organizacije ministarstava u kantonima.⁵⁹

U kantonima su kao ustanove socijalne zaštite organizirani centri/službe, a u službama za opću upravu ostvaruju se i pojedina prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite.

Kada je riječ o Republici Srpskoj, potrebno je napomenuti da Zakon o ministarstvima Republike Srpske⁶⁰ utvrđuje da Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske vrši upravne i druge stručne poslove koji se odnose i na očuvanje i unapređenje zdravlja građana i praćenje zdravstvenog stanja i potreba stanovništva, među kojima je i društvena briga o porodici i djeci.

Organi koji provode socijalnu zaštitu u Republici Srpskoj i u prvom stepenu rješavaju o pravima su: centri za socijalni rad, kao ustanove socijalne zaštite s javnim ovlaštenjima čiji su osnivači općine i službe za poslove socijalne i dječije zaštite koje se obavljaju u okviru administrativne uprave grada/općine ili na nivou referata.

Zaštitu prava djece, kao subjekta ljudskih prava, u Bosni i Hercegovini obavljaju i institucije za zaštitu ljudskih prava.

⁵⁸ Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, član III. tačka 2. i 4

⁵⁹ Već iz samih naziva resornih ministarstava na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i kantona može se uočiti neujednačenost pristupa ovoj oblasti. U nekim kantonima je ministarstvo nadležno za socijalnu zaštitu i zdravlje, a u nekima za socijalnu zaštitu i rad, dok ima ministarstava gdje je nadležnost utvrđena za sve tri oblasti. Ovo je značajno ako se u obzir uzme ministarstvo kao cjelina u kojem nekada radi veoma mali broj zaposlenih, od kojih je značajan broj administrativno osoblje zaposleno u kabinetu ministra, što za posljedicu ima da se veoma mali broj zaposlenih u ministarstvu bavi specijalizirano pitanjem socijalne zaštite, a time i pravima djece, čime se dovodi u pitanje sam kvalitet ovog oblika zaštite (Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, „Specijalni izvještaj Ombudsmena Bosne i Hercegovine „Uloga centara za socijalni rad u zaštiti prava djeteta“, Banja Luka, novembar 2013. godine, dokument dostupan na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2014032610350450bos.pdf)

⁶⁰ Zakon o ministarstvima Republike Srpske "Sl. glasnik RS", br. 44/2014, 14/2015, 54/2015, 96/2015 - dr. zakon i 62/2017

Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine⁶¹ je nezavisna institucija uspostavljena za promoviranje i zaštitu ljudskih prava. Prema članu 1. Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Institucija ombudsmena je nezavisna institucija uspostavljena s ciljem promovisanja dobre uprave i vladavine prava i sloboda fizičkih i pravnih lica, kako je zagantovano Ustavom BiH i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku tog Ustava. Institucija ombudsmena nadgleda aktivnosti institucija BiH, njenih entiteta i Brčko Distrikta BiH.⁶²

Unutar institucije Ombudsmena uspostavljeno je sedam odjela, među kojima je i Odjel za praćenje ostvarivanja prava djece. Odjel posvećuje posebnu pažnju zaštiti prava i sloboda djece, posebno ugroženih kategorija izbjeglica, raseljenih lica i socijalno ugroženih kategorija, afirmaciji prava i sloboda djece, analizi ključnih uzroka nefunkcionisanja struktura vlasti kod donošenja odluka koje se tiču djece, te uklanjanju prepreka za dosljednu primjenu međunarodnih konvencija ratifikovanih od strane Bosne i Hercegovine, posebno Konvencije o pravima djeteta.

Ombudsmen za djecu Republike Srpske ima nadležnosti utvrđene Zakonom o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske⁶³. Postupa u okviru Ustava, zakona i drugih propisa i općih akata, međunarodnih ugovora i općeprihvaćenih pravila međunarodnog prava, rukovodeći se načelom pravičnosti i morala. Prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta, povrede prava i interesa djeteta, zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta.

Osim prednjeg, prati usklađenost i izvršavanje obaveze Republike Srpske spram odredbi Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta, Ombudsmen za djecu Republike Srpske također predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta.⁶⁴

Veliki doprinos u zaštiti i promociji prava djece dale su međunarodne organizacije i nevladin sektor, koji putem različitih projekata i nizom drugih aktivnosti, već dugi niz godina doprinosi poboljšanju položaja djece u Bosni i Hercegovini.

⁶¹ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine uspostavljena je 1996. godine, u skladu s Aneksima IV i VI Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao nezavisna institucija za promoviranje i zaštitu ljudskih prava (informacija preuzeta iz Godišnjeg izvještaja o aktivnostima institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu, dostupan na www.ombudsmen.gov.ba)

⁶² Član 1. Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ br. 19/02, 35/04 i 32/06)

⁶³ „Službeni glasnik RS“ broj 103/08

⁶⁴ Informacija dostupna na: <http://www.djeca.rs.ba/index.php?p=86&lang=1>

5. Analiza rezultata istraživanja

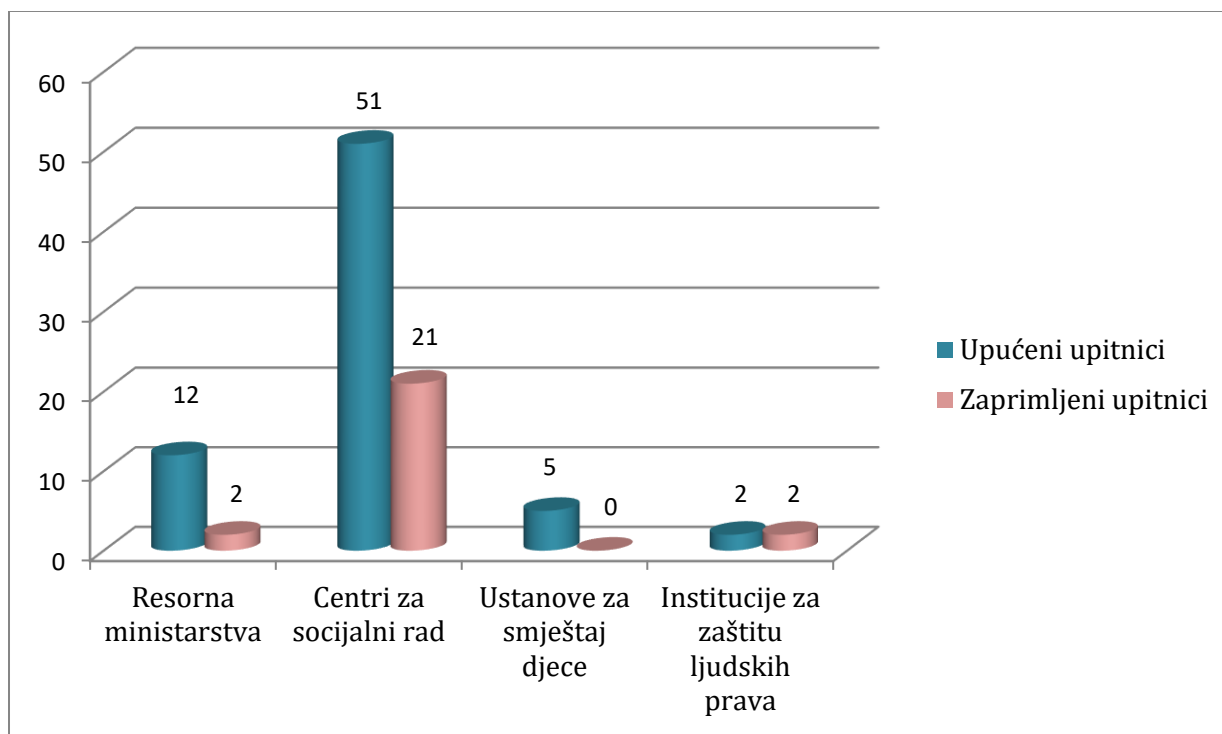
5.1 Uvod

Upitnik za potrebe sačinjavanja Analize stanja o primjeni prava djece u sistemu alternativne brige u Bosni i Hercegovini upućen je na adrese 75 nadležnih javnih organa⁶⁵.

Od ukupnog broja upućenih upitnika, 51 upitnik dostavljen je centrima za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine, 10 upitnika upućeno je centrima za socijalni rad u opštinama u Republici Srpskoj. Upitnik je dostavljen i na adresu 5 ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja, Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike, svim resornim kantonalnim ministarstvima nadležnim za socijalnu politiku, Instituciji Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Ombudsmenu za djecu Republike Srpske.

Popunjeni upitnici zaprimljeni su od 16 centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine, šest centara za socijalni rad Republike Srpske, Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanskog kantona, Institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Ombudsmena za djecu Republike Srpske. Struktura institucija kojima je upućen upitnik i koje su isti dostavile popunjen, prikazana je u Grafikonu 1.

⁶⁵ Analizom su obuhvaćene slijedeće administrativne jedinice i to na razini Federacije BiH: Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Unsko-sanski kanton i Hercegovačko-neretvanski kanton, a na području Republike Srpske Opštine: Banja Luka, Istočna Ilidža, Srebrenica, Vlasenica, Doboj, Bijeljina, Bratunac, Milići, Zvornik i Trebinje

Grafikon 1

5.2 Kadrovski kapaciteti centara za socijalni rad

Broj stručnih radnika u ustanovama socijalne zaštite i drugim institucijama srodne djelatnosti, određuje se na osnovu broja stanovnika koji žive na području koje ta ustanova pokriva svojom djelatnošću, odnosno brojem korisnika smještenih u ustanovu ukoliko se radi o ustanovama za smještaj.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike donijelo je *Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine*⁶⁶ kojim se, između ostalog, utvrđuje broj stručnih radnika u svim ustanovama prema broju korisnika, ali i broj drugog osoblja po profilima (medicinske sestre - tehničari, njegovateljice,...) prema broju korisnika.

Članom 66. ovog Pravilnika propisuje se broj stručnih radnika prema broju stanovnika, koje je neophodno angažovati u centru za socijalni rad, općinskoj službi socijalne zaštite. Prema Pravilniku: jedan socijalni radnik ide na 4.000 stanovnika, jedan pravnik na 20.000

⁶⁶ Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH“, broj 15/13

stanovnika, jedan psiholog na 15.000 stanovnika, jedan pedagog na 15.000 stanovnika i jedan sociolog na 50.000 stanovnika.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske donijelo je Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad⁶⁷ kojim se, između ostalog utvrđuje broj stručnih radnika u centrima za socijalni rad prema broju korisnika, ali i broj drugog osoblja.

Članom 41 stav 2. propisano je da se u centru zapošljava odgovarajući broj stručnih i drugih radnika prema broju stanovnika na području za koje se centar osniva, kao i prema ukupnom broju korisnika prava i usluga. U članu 42 propisano je:

- 1) za područje centra koji ima iznad 15.000 stanovnika, jedan stručni radnik na poslovima socijalnog rada na svakih daljih 5.500 stanovnika;
- 2) za područje centra sa manje od 30.000 stanovnika, jedan pravnik na upravno-pravnim poslovima, odnosno po jedan pravnik na svakih daljih 30.000 stanovnika;
- 3) za područje centra koji ima 150.000 stanovnika jedan stručni radnik na poslovima planiranja i razvoja, odnosno po jedan stručni radnik na svakih daljih 250.000 stanovnika

U član 44a utvrđeno je da se u centru za socijalni rad, po pravilu, zapošljava se najmanje 50% socijalnih radnika u odnosu na ukupan broj stručnih radnika.

S ciljem utvrđivanja broja i strukture zaposlenih u centrima za socijalni rad, upitnik je sadržavao pitanje o ukupnom broju zaposlenih, zaposlenih koji direktno rade sa djecom i socijalnih radnika. Analizom podataka može se zaključiti da broj zaposlenih ovisi od područja za koje je određen centar za socijalni rad nadležan.

U Federaciji Bosne i Hercegovine se broj zaposlenih kreće od šest do 152 zaposlenika, uz napomenu da je broj od 152 zaposlenika naveo Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo koji obuhvata devet Službi socijalne zaštite koje su uspostavljene pri općinama. Dalja analiza podataka pokazuje da u centrima za socijalni rad Federaciji Bosne i Hercegovine koji su popunili upitnik, broj zaposlenika koji rade sa djecom ne prelazi broj od 10 zaposlenika. Broj socijalnih radnika zaposlenih u centrima za socijalni rad u kantonima/općinama koje su predmet istraživanja, kreće se od dva do 15 zaposlenih socijalnih radnika.

⁶⁷ Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad ("Službeni glasnik RS", br. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - dr. pravilnik, 1/2012 - dr. pravilnik i 51/2019)

U Republici Srpskoj se broj zaposlenih u centrima za socijalni rad kreće od devet do 38 u pojedinim centrima za socijalni rad, što također ovisi u području za koje je određen centar za socijalni rad nadležan. Broj zaposlenika koji direktno rade sa djecom kreće se od dva do 20 zaposlenika u pojedinim centrima za socijalni rad, a što u direktnoj vezi sa ukupnim brojem zaposlenika. Broj socijalnih radnika u centrima za socijalni rad u Republici Srpskoj kreće se od dva do jedanaest socijalnih radnika.

5.3 Pravni propisi o pravima djece u alternativnoj brizi

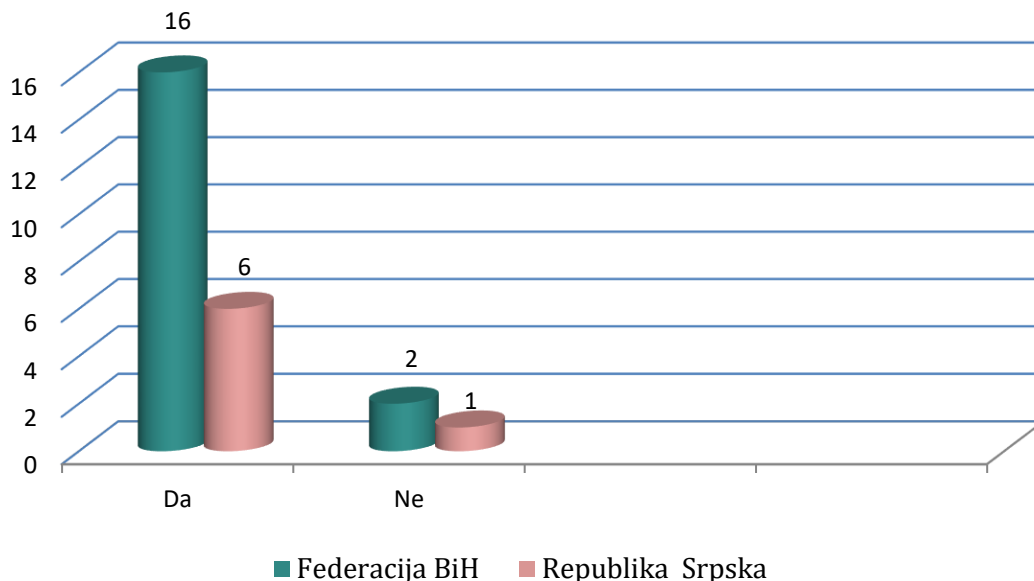
Na pitanje da li su prava djece u alternativnoj brizi navedena u zakonu, podzakonskom i/ili strateškom dokumentu od ukupnog broja pristiglih odgovora na kantonalnom i općinskom nivou dva ispitanika iz ministarstava socijalne zaštite i 14 ispitanika iz centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite na razinama kantona odgovorilo je sa DA, dva ispitanika nisu poznata sa navedenim pitanjem, a nitko od anketiranih nije zaokružio NE.

Ispitanici, čiji je odgovor DA, kao relevantna dokumenta navode: UN Konvenciju o pravima deteta, Smjernice za alternativno zbrinjavanje dece, Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije BiH, te kantonalne propise kojima je uređeno pitanje socijalne zaštite.

Na razini Republike Srpske analiza svih pristiglih odgovora ukazuje da su svi ispitanici zaokružili odgovor DA, a kao primjer navedena su slijedeća dokumenta: UN Konvencija o pravima deteta, Smjernice za alternativno zbrinjavanje dece, Porodični zakon Republike Srpske, Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, Pravilnik o hraniteljstvu, Pravilnik o ostvarivanju prava na dnevno zbrinjavanje; Pravilnik o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne zaštite. Također pojedini Centri za socijalni rad naveli su *Strategije razvoja socijalne zaštite Grada; Strategije unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije* (donosi za određene periode).

Iz naprijed navedenog proizilazi da su ispitanici upoznati sa zakonskim regulativama u oblasti prava djece u alternativnoj brizi.

Na pitanje da li ste upoznati sa Smjernicama Ujedinjenih nacija za alternativnu brigu o djeci, većina ispitanika je odgovorila pozitivno. Od ukupnog broja dostavljenih upitnika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine, dva ispitanika navode da nisu upoznati sa navedenim dokumentom, dok analiza dobijenih rezultata pokazuje da samo jedan ispitanik nije upoznat sa Smjernicama za alternativnu brigu o djeci. Navedeni rezultati prikazani su u Grafikonu 2.

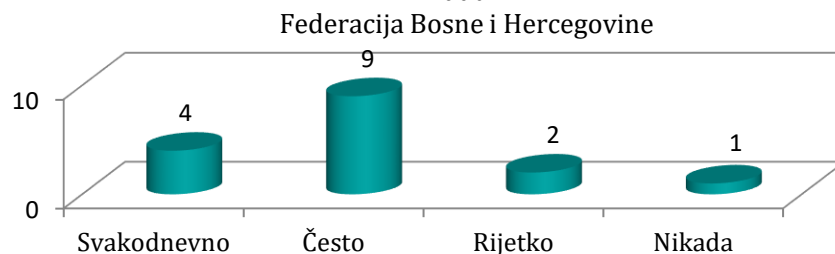

Grafikon 2

Zaključak koji se može izvesti iz dobijenih odgovora jeste da je stručno osoblje u Federaciji BiH i Republike Srpske upoznato sa zakonskim regulativama u oblasti prava djece u alternativnoj brizi.

Na pitanje u kojoj mjeri se u radu primjenjuju Smjernice Ujedinjenih nacija za alternativnu brigu o djeci, analiza odgovora pristiglih iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine pokazuje da od ukupno 16 centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine koji su dostavili odgovor, 4 ispitanika navedeni dokument svakodnevno koristi u radu, dok njih 9 koristi često. Dva ispitanika u svakodnevnom radu rijetko se služe predmetnim dokumentom, dok 1 ispitanik u svakodnevnom radu nikada ne koristi Smjernice Ujedinjenih nacija za alternativnu brigu o djeci. Važno je istaknuti da ispitanik koji na prethodno pitanje odgovorio negativno, odnosno da nije upoznat sa Smjernicama, na pitanje da li iste koristi u radu, dao je odgovor „svakodnevno“, što otvara pitanje relevantnosti datog odgovora. Ovakav odgovor može biti i rezultat nedovoljne educiranosti stručnjaka u centrima za socijalni rad o međunarodnim instrumentima za zaštitu prava djece. Radi bolje preglednosti, prikaz iznesenih podataka dajemo u Grafikonu 3.

U kojoj mjeri primjenjujete UN Smjernice za alternativnu skrb o djeci u svom radu?

Grafikon 3

Prema odgovorima zaprimljenim od centara za socijalni rad u Republici Srpskoj, tri ispitanika svakodnevno primjenjuju Smjernice Ujedinjenih nacija za alternativnu brigu o djeci, jedan ih primjenjuje često. Dva ispitanika nisu dala odgovor.

Dakle, možemo zaključiti da su ispitanici velikoj mjeri upoznati sa samim dokumentom Smjernice Ujedinjenih nacija za alternativnu brigu o djeci, ali da njihova primjena u svim slučajevima nije stalna i svakodnevna, iako navedeni dokument treba poslužiti kao osnova za svako postupanje sa/prema djeci u alternativnoj brizi. Neophodno je dodatno raditi na te da je potrebno dodatno raditi na promociji Smjernica i njezinim prakticnim aspektima, a posebice koristima za djecu i profesionalce.

5.4 Mehanizmi za praćenje zaštite prava djece i mladih u alternativnoj brizi

Kvalitetnoj zaštiti prava djece u alternativnoj brizi svakako doprinose i efikasni mehanizmi praćenja zaštite djece. Na pitanje o postojanju razvijenih mehanizama za praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi, dva ispitanika uposlena u kantonalnim ministarstvima socijalne zaštite navode da mehanizmi postoje. Kao primjere istaknuli su nadležne ustanove i institucije socijalne zaštite na gradskom/općinskom, kantonalnom i federalnom nivou, Vijeće za djecu BiH i specijalizirane nevladine organizacije; putem redovnih kućnih posjeta, stručni nadzor od stručnog tima centra za socijalni rad, redovno pismeno izvještavanje od osoba gdje se dijete nalazi u alternativnoj brizi, mehanizmi inspeksijskog nadzora.

Centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine u većini slučajeva navode da mehanizmi postoje. Od ukupno 16 ispitanika, njih tri je navelo da nisu upoznati sa mehanizmima, dok samo jedan ispitanik navodi da mehanizmi ne postoje.

Analizom odgovora ispitanika koji su na ovo pitanje odgovorili sa “da”, može se izvesti zaključak da postoji različito tumačenje pojma “mehanizmi praćenja”. Tako, neki od ispitanika navode da se praćenje vrši putem individualnog plana zaštite za svako dijete i mladu osobu, putem izvještaja koje sačinjavaju organi starateljstva ili ustanove socijalne zaštite u kojima su smještena djeca, analize nadležnih Ministarstava, institucije Ombudsmena, međunarodnih organizacija i slično.

Drugi pak navode da se praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi vrše putem kontakata sa ustanovama koje obavljaju centri za socijalni rad, putem izvještaja ustanova i staratelja, periodične posjete i slično. Neki centri za socijalni rad se pozivaju na zakonsku obavezu praćenja zaštite prava djece, pri tome pozivajući se na zakone o socijalnoj zaštiti i Zakon o hraniteljstvu Federacije Bosne i Hercegovine. U jednom od odgovora navodi se “Obrazac praćenja” i to putem procjene, plana i izvještaja, dok jedan ispitanik ističe da postoji Protokol o postupanju i saradnji s ciljem unapređenja zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja. Pri tome se ne opisuje mehanizam ili procedura koju eventualno definiše navedeni dokument.

Odgovori pristigli iz centara za socijalni rad iz Federacije Bosne i Hercegovine pokazuju da sedam ispitanika smatra da postoji potreba za jasnijim uređenjem mehanizama za praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi, četiri ispitanika smatraju da ne postoji navedena potreba, dok pet ispitanika nema mišljenje u vezi sa ovim pitanjem.

Odgovori ispitanika koji smatraju da je u ovom segmentu potrebno poboljšanje sadrže različita objašnjenja, pa se navodi da je jasnije uređenje mehanizama praćenja zaštite potrebno radi sprječavanja mogućih zloupotreba dječijih prava i praćenja odgovarajuće brige, zbog jedinstvenog pristupa za svu djecu. Pojedini ispitanici smatraju da bi se na taj način “pomoglo” i stručnim radnicima u njihovom poslu, što bi unaprijedilo i njihov profesionalni rad, dok pojedini ispitanici smatraju da je neophodna bolja saradnja javnih institucija i nevladinog sektora u cilju praćenja bioloških porodica, odnosno kao prevencija izuzimanja djece iz bioloških porodica. Bolja saradnja navedenih sektora doprinijela bi i poboljšanju podrške i pomoći djeci koja izlaze iz sistema alternativne brige. Također, poboljšanje uslova rada centara za socijalni rad, u smislu poboljšanja kadrovske, tehničke, materijalne i druge opremljenosti, uvećalo bi mogućnosti za bolje praćenje prava djece.

Međutim, iako je većina ispitanika navela da je potrebno jasnije definisanje mehanizama praćenja zaštite prava djece u alternativnoj brizi, ipak više od pola ispitanih smatra da su postojeći mehanizmi “prilično efikasni”, dok 4 ispitanika smatraju da su isti “slabo efikasni”. Jedan ispitanik nije upoznat sa navedenim, a jedan ispitanik nije dao odgovor na navedeno pitanje.

Kao razloge neefikasnosti navode nepostojanje preciznih i jasnih instrumenata praćenja i podrške, koji se slabo primjenjuju u praksi te nedostatak raspoloživih resursa za adekvatno odgovaranje svim potrebama djece.

“...adekvatna primjena postojećih mehanizama za praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi je dobra. Dakle, bitno je da se ista primjenjuje na pravi način, a kada je u pitanju dalje razvijanje i unapređenje postojećih mehanizama, to bi svakako bilo za svaku pohvalu, jer djeca su najvrednije što imamo i u njih treba što više kvalitetnijih i sveobuhvatnijih stručnih pristupa da investiramo”

“...isti bi se mogli unaprijediti izradom izradom standarda kojima bi se podigao kvalitet stručnog rada u ustanova socijalne zaštite, kao i mehanizama praćenja rada sa djecom u sistemu alternativne brige”.

Komentari stručnjaka iz CSR

Analiza odgovora centara za socijalni rad iz Republike Srpske pokazuje da su većina ispitanika dala pozitivan odgovor na pitanje o postojanju mehanizama za praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi, dok dva ispitanika nisu upoznata sa navedenim pitanjem.

Ispitanici iz centara za socijalni rad u Republici Srpskoj koji su odgovorili pozitivno na ovo pitanje navode da se praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi vrši putem vođenja evidencije o djeci u sistemima alternativne brige o djeci, redovnim praćenjem djece koja se nalaze u sistemu alternativne brige o djeci (posjeta porodicama, ustanovama, razgovor sa djecom), redovnim pribavljanjem izvještaja o realizaciji mjere kao i revizija ostvarenog prava, putem sačinjavanja individualnih planova zaštite djece kao i praćenje realizacije plana, putem revizije učinka, redovnim izvještavanjem osnivaču, putem preporuka Ombudsmana za djecu i Ombudsmana za ljudska prava. U jednom slučaju istaknuto je da trenutno nema djece smještene u ustanovu, ali su upoznati da postoje mehanizmi praćenja, kada je u pitanju smještaj u hraniteljsku porodicu ostvaruju se redovni kontakti s djecom i hraniteljem i obavljaju kućne posjete.

U pojedinim slučajevima su naveli ispitanici i da se praćenje zaštite djece vrši putem stalnog rada sa hraniteljima i djecom, putem razgovora, terenskih posjeta, nadzora nad radom hranitelja, komunikacijom i radom sa roditeljima, putem edukacije potencijalnih hranitelja za bavljenje hraniteljstvom i preispitivanjem prava na zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu.

Centri za socijalni rad iz Republike Srpske dostavili su odgovore iz kojih proizilazi da skoro svi ispitanici smatraju da postoji potreba za jasnijim uređenjem mehanizama za praćenje

zaštite prava djece u alternativnoj brizi, a jedan ispitanik nema mišljenje u vezi sa ovim pitanjem. Izuzetak predstavlja jedan ispitanik koji smatra da nema potrebe za jasnijim uređenjem mehanizama za praćenje zaštite prava djece, dok ih istvoremeno ocjenjuje kao prilično efikasno.

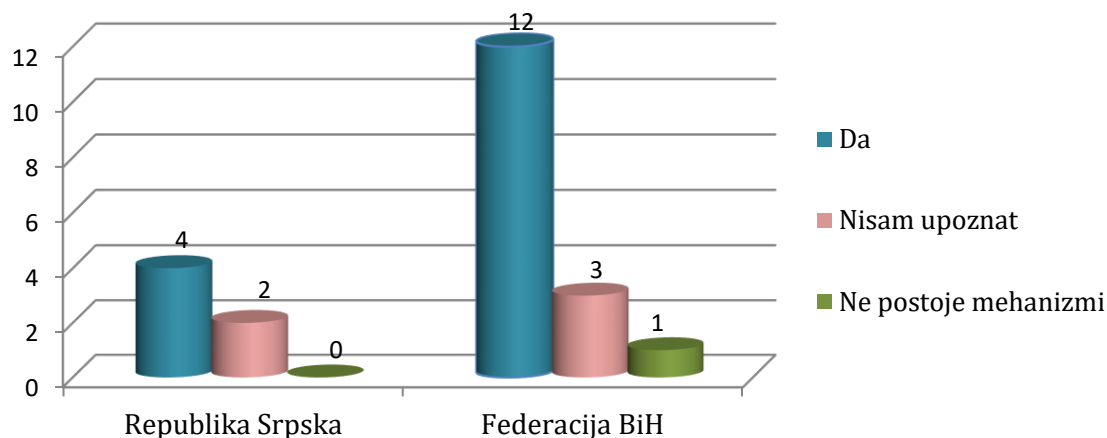
Ispitanici također navode da postoje definisane institucije koje prate zaštitu prava djece u alternativnoj brizi, odnosno da sve javne ustanove socijalne zaštite imaju zakonsku obavezu izvještavanja o provođenju poslova iz svoje nadležnosti. Međutim, korisno bi bilo da se povremeno sačinjava analiza učinka, za šta bi se kao izvor mogao koristiti rad Savjeta za djecu u Republici Srpskoj ili nadležnog ministarstva. U odgovorima se ističe i da je posebna podrška potrebna djeci koja izlaze iz sistema alternativne brige, da je nužno praćenje ove djece i njihove perspektive nakon osamostaljivanja.

Ispitanici navode i da za obezbjeđivanje adekvatne zaštite prava djece u alternativnoj brizi nije dovoljno samo postojanje mehanizama za praćenje u kojoj mjeri su prava ostvarena ili ne. Potrebno je stvoriti i resurse u zajednici, a to znači institucionalni okvir, finansijska sredstva, obučeno i stručno osoblje i slično. Prepoznaje se i potreba za većom podrškom Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, u smislu vršenja stručnog nadzora nad radom i vršenja edukacija hranitelja.

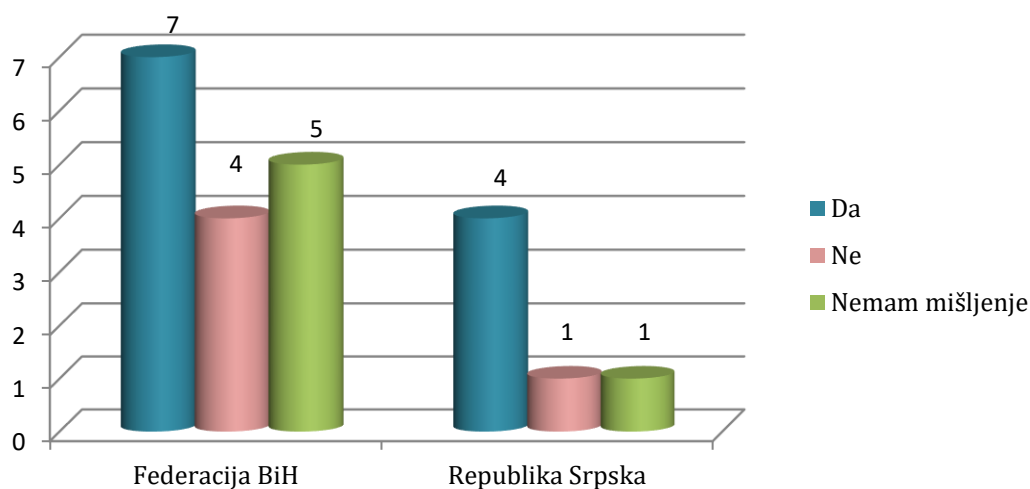
U pojedinim odgovorima navodi se da se u segment poštovanja prava i potreba djecu u bilo kojem obliku brige, a posebno alternativnoj brizi, uvijek može uraditi više, ali da je adekvatna primjena već postojećih mehanizama praćenja dobra opcija koja štiti interese i potrebe djece, odnosno potrebna je samo sveobuhvatnija primjena.

Na pitanje koliko su postojeći mehanizmi efikasni, jedan ispitanik je naveo da su isti „veoma efikasni“, četiri ispitanika smatraju da su mehanizmi praćenja „prilično efikasni“, dok jedan ispitanik smatra da su isti „slabo efikasni“.

Grafikon 4 daje prikaz odgovora na pitanje postoje li razvijeni mehanizmi praćenja zaštite prava djece u alternativnoj brizi, dok Grafikon 5 daje pregled dobijenih odgovora na pitanje da li smatrate da postoji potreba za jasnijim uređenjem mehanizama za praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi.

Grafikon 4

Grafikon 5

Zaključak koji se može izvesti jeste da u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj postoje mehanizmi praćenja zaštite, ali se postavlja pitanje koliko su oni efikasni, vidljivi i jasno definisani. Kod ispitanika postoje različita shvatanja mehanizama zaštite. Ispitanici navode različite oblike moguće zaštite, te prepoznaju i institucije za zaštitu ljudskih prava kao mehanizme zaštite. Međutim, otvara se pitanje praćenja zaštite prava djece koja se ne obrate institucijama za zaštitu ljudskih prava, međunarodnim organizacijama i slično. Iako većina ispitanika smatra da su postojeći mehanizmi prilično efikasni, u isto vrijeme postoje stanovišta o potrebi razvijanja novih i unaprjeđenja postojećih mehanizama praćenja.

5.5 Evidencije o djeci i mladima u alternativnoj brizi

Na pitanje da li se redovno vode evidencije o djeci i mladima u alternativnoj brizi, o kakvim evidencijama se radi i tko je zadužen za iste, dva ispitanika iz ministarstava socijalne zaštite istaknula su da se evidencije redovno vode, a za iste su zaduženi: svi u lancu alternativne brige za djecu, centri za socijalni rad, nadležna ministarstva za zaštitu prava djece, te putem SOTAC baze.

Od 16 anketiranih profesionalaca iz centara za socijalni rad u 13 slučajeva navedeno da baze postoje, i kao primjeri istih navedeni su: SOTAC baza podataka, da se u slučajevima djece pod starateljstvom evidencije vode u skladu sa Zakonom (bez navođenja o kojem je Zakonu riječ); lični dosije dijeteta za koji je zadužen staratelj; da evidencije o mldb licima pod starateljstvom i licima smještenim u ustanove vode voditelji postupka; interne evidencije centra za socijalni rad za koje su zaduženi voditelji postupka; baze vode socijalni radnici; evidencije na propisanim obrascima; baze vode stručni suradnici za smještaj i stručni suradnici za starateljstvo uposlenih u centrima za socijalni rad/službama socijalne U dva slučaja nije dat odgovor na predmetno pitanje, a jedan profesionalac je istaknuo da se baze ne vode.

“Centar za socijalni rad ... vodi svoje evidencije o djeci i mladima u alternativnoj brizi (protokoli, starateljske knjige, SOTAC baza podataka, Jedninstveni registar), a iste vodi socijalni radnik koji radi na navedenim poslovima”

“Referenti na poslovima starateljstva i usvojenja vode redovne evidencije kroz Imenik lica pod starateljstvom, Glavnu starateljsku knjigu, Upisnik imovine lica pod starateljstvom i Knjigu usvojenja”

Odgovor stručnjaka iz CSR

Na razini Republike Srpske svi anketirani stručnjaci dostavili su odgovor na predmetno pitanje i u centrima se vode predmetne evidencije i to na način to kako slijedi: baze vodi referent starateljstva i to: list praćenja i plan zaštitu uz formiranje dosijea, da Centar u svojoj obavezi ima vođenje predmeta o svakom štićeniku u alternativnoj brizi, održavanju redovnih kontakta sa štićenikom kao i sa vaspitno- obrazovnim stručnjacima koji se bave štićenikom, a predmet obično vodi radnik koji je staratelj ili ima zaduženje za praćenje i razvoj ličnosti štićenika; interna evidencija djece smještene u ustanove i hraniteljske porodice, Mjesečni izvještaji CSR, polugodišnji i godišnji izvještaji i evidencija za Ministarstvo i Zavod za statistiku, kao i za Gradsku upravu, evidencija za koju je zadužen nadležni radnik.

“Da, sva djeca koja se nalaze u sistemu alternativne brige se vode u evidencijama koje

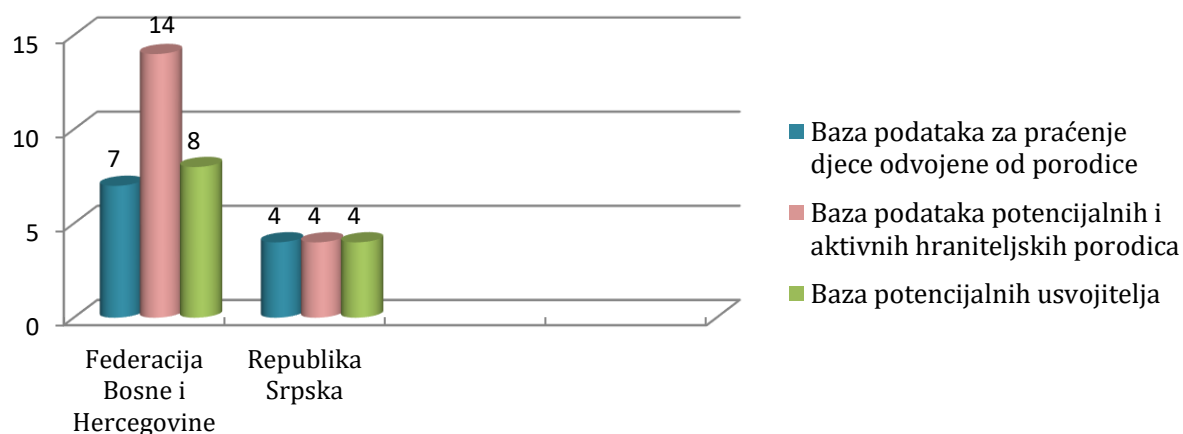
su propisane zakonima a razrađeni podzakonskim aktima (čl. 78. Zakona o socijalnoj zaštiti; čl. 170. i 230. Porodičnog zakona). Evidenciju vode radnici koji neposredno rade na tim poslovima (stručni radnici). U Republici Srpskoj se evidencija vodi u jedinstvenoj elektronskoj bazi SOTAK (obaveza vođenje evidencije u ovom programu se odnosi na sve poslove iz člana 101. Zakona o socijalnoj zaštiti)”

Odgovor stručnjaka iz CSR

Jedno od pitanja u upitniku bilo je da li su izrađene/primjenjuju li se slijedeće baze podataka namjenjene za jedinstveno praćenje djece bez roditeljskog staranja. Ispitanici su imali mogućnost odabira jedne, više ili svih ponuđenih mogućnosti i to:

- a. Baza podataka za praćenje djece odvojene od porodice
- b. Baza potencijalnih i aktivnih hraniteljskih porodica
- c. Baza potencijalnih usvojitelja

Grafikon 6 prikazuje dobijene rezultate od centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine i centara za socijalni rad Republike Srpske.

Grafikon 6

Dakle, prema navedenim podacima zaključujemo da:

- u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj postoje evidencije o broju djece u sistemu alternativne brige, ali nadležni organi imaju različita shvatanja o kakvim bazama je se radi;
- neophodno je, kako na razini Federacije BiH, tako i na razini Republike Srpske, na

jasan i jednoobrazan način, podzakonskim propisom na urediti sistem vođenja evidencija o djeci u sistemu alternativne brige.

5.6 Edukacija i stručno usavršavanje

Kada je riječ o edukaciji i stručnom usavršavanju, odgovori dva ispitanika uposlena u kantonalnim ministarstvima socijalne zaštite ističu da se edukacije provode i kao primjere navode: edukacije za edukatore potencijalnih hranitelja za djecu i odrasle osobe organizovane od strane Federalnog ministarstva za socijalnu politiku; edukacije o hraniteljstvu, zaštiti prava djece bez roditeljskog staranja, o primjeni međunarodnih dokumenata (Konvencija o pravima djeteta, UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i drugo.

Odgovori centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine ukazuju da je većina ispitanika završilo određene obuke u cilju bolje zaštite djece. Od ukupno 16 pristiglih odgovora, tri ispitanika nisu upoznata sa navedenim pitanjem, dok dva ispitanika navode da nisu prošli bilo kakve edukacija. Razlozi za navedene odgovore mogu se tražiti u činjenici da se radi o osobama koje su tek započele karijeru ili o osobama koje su relativno nove u timu. Istovremeno, ovi odgovori pokazuju da edukacije nisu planske i kontinuirane. Važno je imati u vidu i okolnost da se su moguće promjene u kadrovskim kapacitetima, zbog čega je neophodno provoditi kontinuirane edukacije.

Ispitanici koji su naveli da su završili određene obuke, ističu da se najveći broj obuka bavio upravo predmetnom problematikom, te da su iste organizovane najčešće od strane međunarodnih organizacija, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Federalnog ministarstva rada i socijalne politike- „edukacija PRIDE o hraniteljstvu“.

Ispitanici navode i obuke koje su organizirala nadležna ministarstva, a koje su realizirane od strane SOS Dječijih sela u BiH. Pojedini ispitanici navode i obuke organizovane od kantonalnih resornih ministarstava, a u jednom od odgovora navodi se da su zaposlenici završili *„Modularni program edukacije za stručni kadar pri centrima za socijalni rad, općinskim službama i drugim institucijama u Zeničko-dobojskom kantonu“*.

Prema dobijenim odgovorima iz centara za socijalni rad Republike Srpske, više od polovine ispitanika je završilo određene obuke, dok dva ispitanika navode da do sada nisu imali prilike prisustvovati edukacijama iz oblasti zaštite djece u alternativnoj brizi. Treba istaknuti da se i ovdje može raditi o osobama koje su se tek pridružile timu, pa do ovog momenta nisu imali priliku prisustvovati edukaciji.

Ispitanici navode da se uglavnom radi o edukacijama koje je organizovalo Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i druge vladine institucije, kao i nevladine organizacije. U jednom

od odgovora centara za socijalni rad navodi da su zaposlenici tog centra *“zahvaljujući saradnji sa Regionalnim udruženjem stručnih radnika socijalne djelatnosti, u poslednje dvije godine prošli dvije edukacije (akreditovani programi Zavoda za socijalnu zaštitu Republike Srbije) koji su znatno olakšali rad stručnim radnicima (savladavanje stresa na poslu i participacija korisnika u ostvarivanju prava)”*.

U odgovorima se navodi i da su zaposlenici završili *“...trening za hraniteljstvo, koji je započeo 2013. godine i realizovao se u više etapa. Cilj Treninga bio je razvoj kapaciteta stručnjaka, afirmacija i doprinos razvoju hraniteljstva u Republici Srpskoj.. Trening „Vođenje slučaja“ organizovan u sklopu SOS dječija sela BiH u Sarajevu, koji je za cilj imao razvoj kapaciteta stručnjaka, afirmacija i doprinos razvoju alternativne brige za djecu, koja se nađu u stanju potrebe za istom, kao i načini na koje bi se mogle i trebale formirati baza podataka za praćenje djece odvojene od porodice, zatim baza potencijalnih i aktivnih hraniteljskih porodica, kao i baza potencijalnih usvojitelja...”*.

Također ispitanici navode i edukaciju *“Razvoj hraniteljstva u Republici Srpskoj”* UNICEF u kojoj su edukaori bili iz organizacije Knowledge Factory/Fleksus uz Holandije u trajanju id dvije godine (tri puta godišnje).

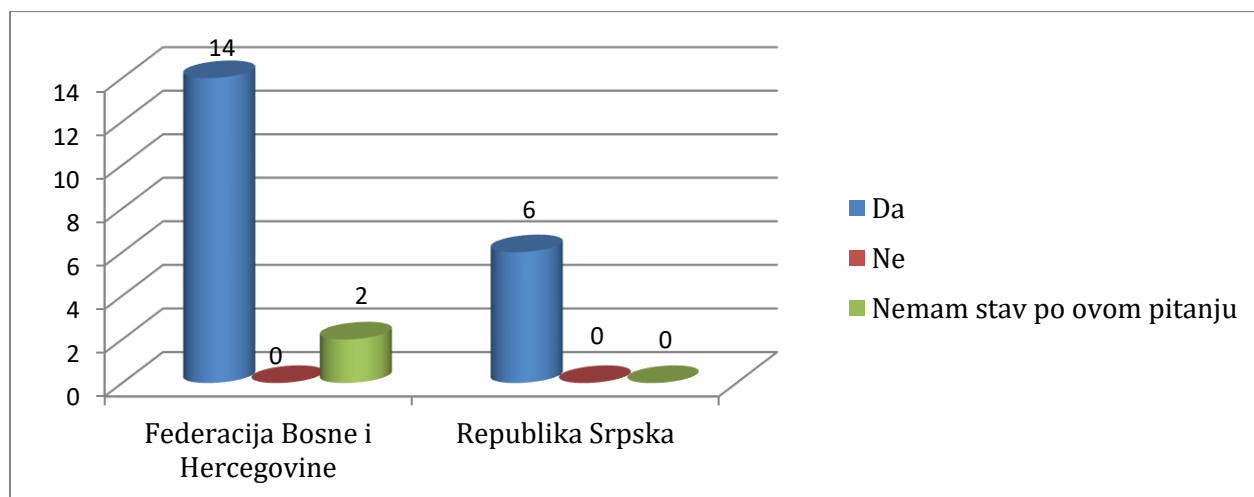
Ispitanici navode i da zbog smjene kadrova, odnosno skorijeg odlaska u penziju radnika koji su već educirani, neophodno je da obuku završe i radnici koju do sada nisu educirani, a radit će na poslovima starateljstva/hraniteljstva/usvojenja, ili koji će raditi u direktnoj brizi odnosno pružanju podršku djeci i mladima u alternativnoj brizi.

Pojedini ispitanici u odgovoru ističu da bi bilo važno uvesti redovne, godišnje edukacije koje bi bile obavezne za sve novozaposlene radnike u sistemu socijalne zaštite. Teme koje bi bile poželjne su sve oblasti porodično pravne zaštite porodice i kako motivisati građane za bavljenje hraniteljstvom.

Zanimljiv je i stav o potrebi organizovanja edukacije ili radionice usmjerne na savladavanje stresa na poslu; rad na teškim slučajevima. Obzirom da su poslovi u centrima za socijalni rad po svojoj prirodi jako teški i složeni , neophodno je *“ulagati”* i u stručne radnike u dijelu koje se ne tiče isključivo stručnog rada.

Može se zaključiti da su zaposlenici centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske imali priliku edukovati se u oblasti zaštite prava djece u alternativnoj brizi. Međutim, edukacije su bile sporadične, organizovane za ograničen broj zaposlenika centra. Periodična promjena ljudskih kapaciteta unutar radnih organizacija nameće potrebu da edukacije budu kontinuirane i obavezne, te da obuhvate različite segmente zaštite prava djece u alternativnoj brizi i pravca djece koja izlaze iz alternativne brige.

U prilog navedenom zaključku je i stav skoro svih centara za socijalni rad iz Federacije Bosne i Hercegovine i svih centara za socijalni rad iz Republike Srpske o potrebi za dodatnim edukacijama.⁶⁸ Navedeni rezultati prikazano su u Grafikonu 7.

Grafikon 7

5.7 Žalbe i pritužbe djece na kvalitet smještaja

Smjernice UN definišu da svaka odluka o izdvajanju djeteta iz porodice mora biti donesena od nadležnih organa, uz mogućnost preispitivanja, pri čemu se djeci i roditeljima mora osigurati pravo na žalbu i pristup odgovarajućem pravnom zastupanju. Potrebno je da djeci bude raspoloživ djelotvoran i neutralan mehanizam koji može da bilježi primjedbe, pritužbe i žalbe. Ovaj mehanizam treba da omogući djeci konsultacije, primjenu mjera, i povratnu informaciju od osobe koja je stručna za rad sa djecom i mladima. U ovaj proces je potrebno uključiti mlade koji imaju prethodno iskustvo alternativnog smještaja.⁶⁹

Stavovi ispitanika uposljeni u kantonalnim ministarstvima socijalne zaštite po ovom pitanju su oprečna. Tako jedan ispitanik ističe da djeca i mladi nisu upoznati sa svojim pravima i mogućnošću žalbe na kvalitet smještaja, a u drugom slučaju mišljenje je da jesu i to putem nadzora i informisanja prvostepenih organa.

⁶⁸ Neke od tema koje su predložili centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj odnose se na prava djece u konfliktnim razvodima, djeca ovisnici, djeca sa poremećajima u ponašanju, mini PRIDE za sve uposlenike CSR koji rade na poslovima pružanja pomoći i podrške djeci u direktnoj brizi, briga o mladima nakon punoljetstva, psihološka priprema za usvojenje i psihološka podrška nakon usvojenja, edukacija za savjetodajski rad/tretman djece i porodice, vođenje slučajeva, izrada plana zaštite djeteta, izrada plana podrške hraniteljskoj i biološkoj porodici, emocionalni razvoj djece i zastoje u razvoju, gubici, unaprjeđenje i definisanje mehanizama praćenja, primjeri dobrih praksi socijalno razvijenih država, burn out treninzi i slično

⁶⁹ Tačka 47, 99 UN Smjernica

Od ukupno 16 ispitanih centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine, njih polovina nema informaciju da li su djeca i mladi u alternativnoj brizi upoznati sa svojim pravima i mogućnošću žalbe na kvalitet smještaja, dok je 6 ispitanih na ovo pitanje odgovorilo potvrdno. Jedan ispitanik smatra da djeca i mladi nisu upoznati sa svojim pravima i mogućnošću žalbe na kvalitet smještaj, dok jedan ispitanik na ovo pitanje nije ponudio odgovor.

Ispitanici koji su na ovo pitanje dali potvrdan odgovor, svoj stav obrazlažu time da se sa mladima vrši stalna komunikacija i rad stručnih lica, na koji način se nastoji doći do informacija, između ostalog, i da li su zadovoljni načinom smještaja i brige u ustanovi. U odgovorima se navodi i da su djeca uključena u procjenu, plan i izvještaj. Pojedini ispitanici navode da djeca imaju mogućnost uposlenicima centara isticati nezadovoljstvo kvalitetom smještaja.

Međutim, ispitanici niti u jednom odgovoru ne navode konkretnu proceduru za podnošenje žalbe ili pritužbe, odnosno ne navode konkretan pravni akt kojim je procedura propisana, niti organ/ustanovu koji je nadležan za razmatranje eventualno podnesenih pritužbi.

Tvrdnji da nije jasno i precizno propisana procedura podnošenja pritužbi na kvalitet smještaja, ide u prilog činjenica da je polovina ispitanih u odgovoru navelo da im nije poznato da li se podnesene pritužbe pismeni evidentiraju i razmatraju. Ukupno 4 ispitanika navode da se pritužbe pismeno evidentiraju i razmatraju. Dva ispitanika navode da se pritužbe ne evidentiraju, dok isti broj ispitanika na ovo pitanje nije ponudio odgovor.

Jedan dio centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine navodi da u dosadašnjem radu nije zaprimljena niti jedna pritužba na kvalitet smještaja, dok drugi dio na ovo pitanje nije dao odgovor.

Skoro svi centri za socijalni rad iz Republike Srpske smatraju da su djeca i mladi u alternativnoj brizi upoznati sa svojim pravima i mogućnošću žalbe na kvalitet smještaja. Samo jedan ispitanik nije upoznat sa navedenom problematikom. U odgovorima na koje je dat potvrdan odgovor navodi se da djeca znaju kome se mogu obratiti u slučaju kršenja prava. Pojedini ispitanici navode da *“projekat Briga o djeci koji se realizuje u Republici Srpskoj doprinosi da se djeca”čuju”*, dok drugi ističu da se djeca i mladi upoznaju sa pravima i mogućnostima žalbe prilikom smještaja i revizije; da se to čini zavisno od uzrasta djeteta kroz kontinuirane kontakte, razgovore u porodicu i Centru. Centar za socijalni rad Vlasenica u odgovoru navodi da djeca koja su bila smještena u Domu *“Rada Vranješević”*: *“svakodnevno imaju mogućnost da kontaktiraju sa svojom majkom, Cenrom za socijalni rad, ali i sa profesionalnim osobljem i da iznesu eventualna nezadovoljstva...”*

U odgovorima centara za socijalni rad u Republici Srpskoj nisu navedene konkretne procedure za podnošenje žalbe ili pritužbe, odnosno ne navodi se konkretan pravni akt kojim je procedura propisana.

Analiza odgovora centara za socijalni rad u Republici Srpskoj pokazuje da od ukupno 5 ispitanika, samo jedan ispitanik navodi da se svaka žalba evidentira i razmatra na način da se provjeravaju navodi, a nakon toga donosi odluka. Centri za socijalni rad iz Republike Srpske u dosadašnjem radu nisu zaprimili nijednu žalbu djece i mladih na kvalitet smještaja.

Zaključak koji se može izvesti da ni u Federaciji Bosne i Hercegovine, niti u Republici Srpskoj ne postoje jasne i propisane procedure za podnošenje pritužbe/ sistem iskazivanja stavova i mišljenja djece i mladih na kvalitet smještaja. Činjenica da žalbi do sada nije bilo ne mora nužno odražavati stvarno stanje. To može biti rezultat nedovoljnog poznavanja prava djece, kao i nepostojanje pravnog akta koji propisuje jasne procedure.

5.8 Planovi prevencije potrebe za alternativnom brigom

Na pitanje da li postoje planovi prevencije potrebe za alternativnom brigom od dva ispitanika uposlena u ministarstvima socijalne zaštite jedan nije dostavio odgovor na predmetno pitanje, dok su u drugom slučaju kao odgovor navedeni Zakon o hraniteljstvu Federacije BiH i Protokol o postupanju i saradnji s ciljem unaprijeđenja zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja na području kantona⁷⁰.

Od 16 ispitanika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine u jednom slučaju nije dostavljen odgovor na predmetno pitanje, jedan od anketiranih ispitanika je istaknuo da nije upoznat, u pet slučajeva je istaknuto da takvi planovi ne postoje.

U devet slučajeva ispitanici su odgovorili da da planovi postoje, a kao primjeri istih navedeni su: da prilikom smještaja postoje planovi zaštite, te revizije istih; da se postupa prema važećim zakonskim i podzakonskim aktima; da planovi postoje ali su slabo razvijeni; da se porodice pod rizikom od razdvajanja posebno prate i podržavaju, a sve u cilju prevencije potrebe za alternativnom brigom.

Na razini Republike Srpske dva ispitanika su istaknula da planovi ne postoje, u tri slučaja je odgovoreno je da planovi postoje, ali ispitanici nisu precizirali o kojim planovima je riječ, a u jednom slučaju istaknuto: *“nismo upoznati da postoje izdvojene politike i planovi na ovu*

⁷⁰ Protokol o postupanju i saradnji s ciljem unaprijeđenja zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja usvojen je u Zeničko-dobojskom kantonu

temu, a da se već ne sprovode Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske". Izuzetak predstavlja jedan ispitanik koji je naveo da planovi postoje i iste konkretizovao na način da je naveden slijedeći dokument. "Akcionim planom Centra predviđene aktivnosti na jačanju kapaciteta porodica, a periodično se implementiraju i različiti projekti u cilju jačanja porodice".

Zaključak koji izvodimo jeste da

- u Federaciji BiH i Republici Srpskoj postoje planovi prevencije potrebe za alternativnom brigom, ali profesionalci nisu precizirali o kojim planovima je riječ;
- postoji potreba za donošenjem jasnih i vidljivih planova prevencije potrebe za alternativnom brigom.

5.9 Planovi izdvajanja djece iz porodice porijekla

Na pitanje da li postoje planovi izdvajanja djece iz porodice porijekla od dva ispitanika uposlena u ministarstvima socijalne zaštite jedan nije dostavio odgovor na predmetno pitanje, dok su u drugom slučaju kao odgovor navedeni Zakon o hraniteljstvu Federacije BiH i Protokol o postupanju i saradnji s ciljem unaprijeđenja zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja na području kantona.

Od 16 ispitanika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine tri ispitanika nisu dostavila odgovor na predmetno pitanje. U šest slučajeva istaknuto je da planovi izdvajanja djece iz porodice porijekla postoje, uz primjedbu da je riječ o procedurama izdvajanja iz porodice porijekla; da je riječ o planovima stručnih radnika centra; da se postupi prema važećim zakonskim i podzakonskim aktima; da postoje ali su slabo razvijeni.

U sedam slučajeva navedeno je da nema planova izdvajanja iz porodice porijekla.

"Nemoguće je planirati nešto unaprijed, jer je svaki slučaj zaseban i specifičan sam po sebi".

Komentar ispitanika iz CSR

Na razini Republike Srpske u jednom slučaju odgovor na predmetno pitanje nije dat, u dva slučaja odgovor je da planovi ne postoje, u dva slučaja navedeno da postoje planovi prevencije potrebe za alternativnom brigom, dok je jedan ispitanik istaknuo da postoji propisana jasna procedura procjene potrebe izdvajanja djeteta iz porodice.

Zaključak koji se izvodi jeste da:

- u Federaciji BiH i Republici Srpskoj postoje planovi izdvajanja djece iz porodice,

- ali profesionalci nisu precizirali o kojim planovima je riječ;
- o postoji potreba za donošenjem jasnih i vidljivih planova izdvajanja djece iz porodice

5.10 Odluka o obliku alternativne brige za djecu i mlade

Na pitanje tko donosi odluku o obliku alternativne brige za djecu i mlade u pojedinačnim slučajevima dva ispitanika uposlana u ministarstvima socijalne zaštite istaknula su da to čine prvostepeni organi nakon provedenih procedura i dobijenih saglasnosti od Ministarstva (dijete, mlada osoba, roditelj ili staratelj); organi starateljstva (centri za socijalni rad) prema mjestu prebivališta djeteta, uzimajući u obzir sve okolnosti u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta.

Od 16 ispitanika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine jednom slučaju odgovor na pitanje nije dat, jedan ispitanik istaknuo je da nije upoznat, 13 ispitanika istaknulo da odluku o obliku alternativne brige donosi stručni tim centra za socijalni rad, u jednom slučaju navedeno je da odluku donose roditelji, tim za zaštitu djece i sud.

Na razini Republike Srpske kao odgovor na ovo pitanje istaknuto je da odluku donosi stručni tim centra koji se bavi pitanjem smještaja u alternativnu brigu u saradnji s drugim institucijama; stručni tim centra kojeg čini socijalni radnik, psiholog, pedagog i pravnik.

“U pojedinačnim slučajevima odluku o obliku alternativne brige za djecu i mlade donosi stručni tim, a sve u pogledu najboljeg interesa djeteta uz uvažavanje želja, mišljenja i potreba samog djeteta, odnosno djece, staratelja i uz mišljenje predstavnika relevantnih institucija, koji u datom momentu-učestvuju, direktno ili indirektno u cjelokupnom procesu. Svaku odluku neophodno je više puta razmotriti i pratiti njenu realizaciju-vršiti nadzor, jer se radi o životu najvažniji članova društva, a to su naravno djeca”.
Odgovor ispitanika iz CSR

Zaključak je da su profesionalci u Federaciji BiH i Republici Srpskoj upoznati su s procedurama donošenja odluke o obliku alternativne brige o djeci.

5.11 Najbolji interes djeteta

Na pitanje da li se prilikom određivanja oblika alternativne brige vodi računa o najboljem interesu djeteta, dva ispitanika uposlana u kantonalnim ministarstvima socijalne zaštite navode da se vodi računa o najboljem interesu djeteta.

Od 16 ispitanika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine u jednom slučaju odgovor na predmetno pitanje nije dat, jedan ispitanik je istaknuo da nije upoznat, uz opasku da u slučajevima smještaja u ustanove, hraniteljske i usvojiteljske porodice stručni tim vodi računa o najboljem interesu djeteta i mlade osobe, a 14 ispitanika dalo je potvrđan odgovor, uz opaske da organ starateljstva sve odluke donosi u najboljem interesu djeteta; da se uvijek vodi računa o interesu djeteta, da je interes djeteta vodilja u svim radnjama kada se odlučuje o zaštiti djece.

Na razini Republike Srpske svi anketirani bili su složni u svom odgovoru da je interes djece i mladih prioritet u postupanju.

Zaključak koji se može izvesti jeste da stručni kadar u Federaciji BiH i Republici Srpskoj u svom radu vode se principom najboljeg interesa djeteta

5.12 Participacija djece

Na pitanje da li su djeca i mladi uključeni u proces donošenja odluke o alternativnoj brizi sedam ispitanika odgovorilo je sa DA, dva su istaknula da su djeca uključena ovisno o dobi, odnosno ukoliko mogu shvatiti potrebu zbrinjavanja, tri stručnjaka odgovorili su NE, jedan je istaknuo da se: “uglavnom radi o hitnosti, takve odluke donosi organ starateljstva samostalno”, jedan je istaknuo da su djeca “uključena u pojedinim slučajevima” jedan ispitanik je istaknuo da nije upoznat, a u jednom slučaju odgovor na pitanje nije dat.

Na razini Republike Srpske svi anketirani istaknuli su da su mladi uključeni u proces donošenja odluke, a posebno se izdvajaju slijedeći odgovori:

“Poštujući njihova prava, za ovaj vid brige o djeci i mladima obavezna je njihova pismena saglasnost, uključenost u procesu odluke za donošenje najpoželjnijeg oblika rješenja za njihovo dobro”.

“Da ukoliko su dovoljni zreli da mogu da shvate značaj odluke (uglavnom stariji od 10 godina)”.

Na pitanje na koji način djeca i mladi učestvuju u procesu donošenja odluke dva ispitanika koja su uposlena u ministarstvima socijalne zaštite kao odgovor na ovo pitanje navela su: da djeca sudjeluju uz podršku stručnih osoba (socijalni radnici, psiholozi i drugo) srodnika, putem intervju, opservacije i slično; da starija djeca aktivno učestvuju u izboru smještaja za sebe, jer ukoliko djeca ne žele da budu smještena u određeni oblik brige, onda je taj smještaj nemoguć.

Od 16 ispitanika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine u jednom slučaju je istaknuto da djeca i mladi ne učestvuju u procesu donošenja odluke, jedan je

istaknuo da nije upoznat, u dva slučaja odgovor na pitanje nije dat, a jedan ispitanik istaknuo je da je to nepoznato.

Jedanaest preostalih istaknulo je da djeca učestvuju u procesu donošenja odluke, ali su odgovori raznovrsni i to kako slijedi: *Ukoliko su sposobni izjasniti se i shvatiti značaj prava o kojima se donosi odluka djeca se svakako saslušavaju I daje im se mogućnost izjašnjavanja I sudjelovanja u iznalaženju najboljeg interesa za njih, a ako se radi o mlađoj uzrasnoj dobi procjena se vrši uvidom u stanje na terenu, prikupljanje informacije od bližih srodnika ili iz okoline u kojoj je dijete odraslo; u razgovoru sa stručnjacima, ponekad i sa sućem; Stručni saradnik koji radi na referatu smještaja obavlja razgovor sa djetetom, ukoliko se ne radi o hitnom smještaju zajedno sa djetetom posjeti se ustanova u koji će se dijete potencijalno smjestiti (npr. radi upoznavanja sa samom ustanovom, osobljem koje će voditi brigu o djetetu); iznošenjem vlastitog mišljenja; aktivno su uključeni u donošenje odluka, uzima se u obzir njihovo mišljenje i prijedlozi; uključeni su u plan zaštite, vodi se računa o njihovim potrebama i željama; Ukoliko su dobi da mogu da shvate poziciju u kojoj se nalaze, stručni tim uzima u obzir njihovo mišljenje ukoliko je u najboljem interesu; iznošenjem vlastitog stava; u službi se organizuje porodična konferencija na koje je prisutno i samo dijete ili mlada osoba; prilikom izrade plana zaštite; iznose svoje mišljenje kroz postupak i zauzimaju stavove o tome, ukoliko su sposobni da izraze mišljenje.*

Na razini Republike Srpske svi aknektirani dostavili su odgovor na predmetno pitanje, iz kojeg proizilazi da djeca i mladi učestvuju u procesu donošenja odluke, kojom prilikom se poštuju njihova volja i želja, te daju saglasnost na isto.

“Djeca i mladi aktivno učestvuju u procesu donošenja odluka i uključeni su u sve faze postupka. Stručni radnici nastoje uskladiti želje djeteta sa njegovim najboljim interesom. Obavezno se obavlja razgovor sa djetetom, sačinjava službena zabilješka o tome i zapisnik o saslušanju stranke”.

Zaključak je da su djeca uključena u proces donošenja odluke o obliku alternativnog zbrinjavanja, međutim oblik i način njihove participacije na razini Federacije BiH različito je shvaćen od strane profesionalaca. Međutim, potrebno je na razini Federacije BiH na jednoobrazan način urediti pitanje učešća djeteta u donošenju odluke o načinu njegovog zbrinjavanja

5.13 Oblici alternativne brige

Na pitanje koji su najzastupljeniji oblici alternativne brige u i razlozi za to dva ispitanika koja su uposlena u ministarstvima socijalne zaštite navela su hraniteljstvo, usvojenje, dnevno zbrinjavanje i tradicionalno usvojenje.

Od 16 ispitanika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine jedan je istaknuo da nije upoznat, u jednom slučaju navedeno je da je odgovor na predmetno pitanje nepoznat.

Ostalih 14 ispitanika dali su u značajanoj mjeri istovrsne odgovore i to: smještaj u ustanove socijalne zaštite, smještaj u hraniteljske porodice, usvojenje, SOS dječija sela, dnevne centre, dječije domove, individualni smještaj, život u lokalnoj zajednici uz podršku. Pojedni ispitanici dali su primjedbu koje se odnose na institut hraniteljstva u smislu da isto nerazvijeno, da nije zaživjelo u praksi, odnosno da nije dovoljno zaživjelo, a istaknut je i problem nedostatka hraniteljskih porodica.

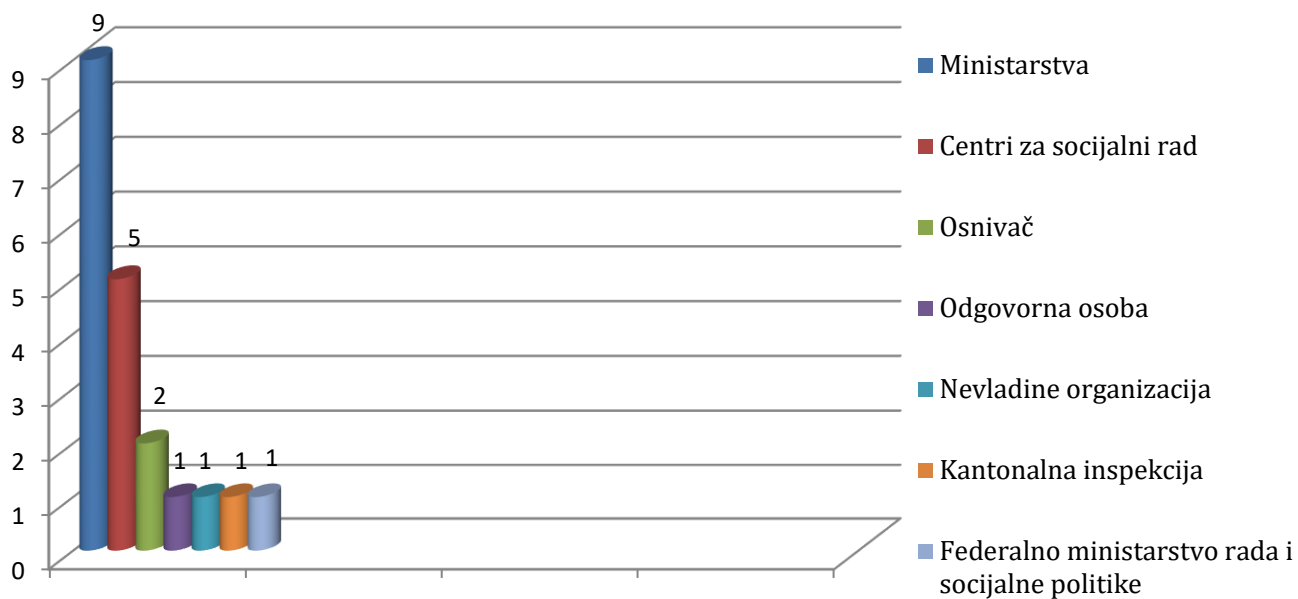
Na razini Republike Srpske ispitanici u oblasti alternativne brige ocijenili su: hraniteljstvo i smještaj u ustanove (dječije domove), SOS dječija sela kao najzastupljenije oblike alternativne brige.

Zaključak koji se izvodi jeste da je potrebno na razini Federacije BiH i Republike Srpske kontinuirano raditi na promociji hraniteljstva i podizanju svijesti javnosti o postojanju institute hraniteljstva i njegovim prednostima .

5.14 Nadzor i praćenje nad ustanovama i stručnjacima

Na pitanje tko vrši nadzor i praćenje nad ustanovama, odnosno stručnjacima koji se bave pružanjem alternativne brige, dva ispitanika koja su uposlena u ministarstvima socijalne zaštite kao nadzorni organ naveli su: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike, putem stručnog nadzora i inspekcija; Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i socijalnu zaštitu vrši nadzor nad stručnim radom ustanova socijalne zaštite, odnosno postupku smještaja u alternativne vidove brige, osnivači i upravni odbori vrše nadzor nad radom ustanova socijalne zaštite, a istaknuti je i problem nedostatka inspektora u kantonalnoj upravi za inspekcijske poslove.

Od 16 ispitanika iz centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine u jednom slučaju istaknuto je da je odgovor na predmetno pitanje nepoznat, u jednom slučaju odgovor na predmetno pitanje nije dat, jedan ispitanik istaknuo je da nije upoznat, uz opasku da nadzor nad ustanovama socijalne zaštite, stručnjacima nadzor vrše nadležna ministarstva, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak. U Grafikonu 8 dajemo prikaz strukture odgovora.

Grafikon 8

Kao odgovor na ovo pitanje na razini Republike Srpske ispitanici su dali različite odgovore i to kako slijedi: Komisija, koju odredi Ministarstvo nadležno za poslove socijalne zaštite; Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i lokalna zajednica; osnivač; Institucije Ministarstva i Institucije Ombudsmana za djecu; nadležno ministarstvo i gradska uprava.

6. Analiza rezultata sa fokus grupe

UN Konvencija o pravima djeteta⁷¹ se temelji na četiri osnovna principa i to: opstanak i razvoj djece, najbolji interes djeteta, participacija i nediskriminacija. Član 12. UN Konvencije propisuje obavezu države da osigura djetetu pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose, te da ih uvažava u skladu s dobi i zrelošću djeteta. U smislu člana 13. UN Konvencije, djetetu je zagarantovana i sloboda izražavanja, a temeljem člana 14. svako dijete ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere.

Jedan/na od učesnika fokus grupe je u anketi naveo/la sljedeće:

„Cijenim sve, zato što moj staratelj nije samo staratelj, već osoba koja me prati kroz svako razdoblje života. To nije staratelj već moja majka, žena, kraljica, osoba puna ljubavi, spremna dati maksimalnu pažnju kad mi je potrebna“.

Polazeći od prava djece i obaveze države da osigura participaciju djeteta u prilikom donošenja svih odluka od značaja za život djeteta, smatrali smo značajnim čuti i glas djece. Fokus grupa sa djecom iz SOS Dječija sela u Bosni i Hercegovini⁷² zamišljena je kao interaktivna radionica koja je za cilj imala razmjenu mišljenja i stavova, ali i prikupljanje informacija koje su istraživačkom timu pomogle da kreira zaključke o tome koliko se prava djece primjenjuju u sistemu alternativne brige. Sa djecom je razgovarano i o pravima koja garantuje UN Konvencija o pravima djeteta, a imali su priliku svoj stav izraziti kroz anketu koja je sadržavala „izjave“ kojima su trebali dati ocjenu od 1 do 5, a u skladu sa vlastitim stavovima i uvjerenjima (primjer ankete dat je u Aneksu dokumenta).

Ograničenja sa kojima smo se suočili prilikom organizovanja fokus grupe, prvenstveno zbog kratkog roka za finalizaciju dokumenta, jesu nemogućnost organizovanja fokus grupe u svim kantonima u Federaciji BiH i opštinama u Republici Srpskoj koje su predmet istraživanja, kao i ograničenje u pogledu broja djece koja su prisustvovala fokus grupi.

Generalna zapažanja sa održane fokus grupe jesu da kod djece postoji visok stepen poznavanja prava koja garantuje UN Konvencija o pravima djeteta. Tako su svi anketirani izjavi „upoznat sam sa svojim pravima“ dali najviše ocjene. Analiza ankete pokazuje da većina djece zna šta znači institut starateljstva, dok je u samo dva slučaja ovoj izjavi data ocjena manja od pet. To svakako može biti rezultat dugogodišnjeg i intenzivnog rada sa

⁷¹ Dostupna na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013031807224360cro.pdf

⁷² Fokus grupa je održana dana 21.01.2020. godine u prostorijama SOS Dječija sela u Bosni i Hercegovini u Sarajevu. Fokus grupi prisustvovalo je devetero djece, uzrasta 13-16 godina, od toga 5 djevojčica i 4 dječaka.

djecom, kako od strane staratelja i nastavnika, tako i od strane predstavnika nevladinog sektora i javnih institucija.

Analiza ankete pokazuje da su djeca u najvećoj mjeri zadovoljna sa okruženjem u kojem žive. Svi anketirani su zadovoljni sa saradnjom koju ostvaruju sa starateljem, te su istu ocijenili najvišom ocjenom, dok je u samo jednom slučaju ta saradnja ocijenjena sa ocjenom 3. Rezultati ankete pokazuju da je podrška staratelja u životnim okolnostima djece bila važan faktor za njihov psihofizički razvoj. S tim u vezi, većina anketiranih je potvrdila da su staratelji imali vremena za njih i da su zadovoljni podrškom koju su im pružili, s tim da je samo jedan anketirani dao ocjenu 1 na izjavu „moj staratelj je bio dostupan“. Obzirom da na pitanja djeca nisu imala mogućnost dati šire obrazloženje, razloge za navedene odgovore ne možemo detaljnije analizirati. Analiza ankete pokazuje da većina ispitanika smatra da su dobili pomoć staratelja kada im je bila potrebna i da im je podrška koju su imali bila korisna. Generalan stav svih ispitanika je da su im staratelji pomogli u rješavanju problema.

Obrazovanje ima veliki utjecaj na životne šanse djece i omladine, jer je učestalost siromaštva u pozitivnoj korelaciji sa stepenom obrazovanja.⁷³ Konvencija o pravima djeteta članom 28. garantuje svakom djetetu pravo na obrazovanje bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Analizom dobijenih rezultata izvodi se zaključak da su staratelji podržali obrazovanje svih ispitanika. Istovremeno, 4 ispitanika su dala ocjenu 3 izjavi „staratelj me je ohrabrio da pohađam školu“. Dakle, ovakav rezultat može ukazivati da u četiri slučaja staratelji nisu u dovoljnoj mjeri djelovali motivirajuće na stvaranje odluke kod djece da započnu sa procesom obrazovanja ili da nastave proces obrazovanja (prelazak iz osnovne u srednju školu), odnosno da staratelji nisu u dovoljnoj mjeri pružali podršku djeci u određenim „kriznim periodima“ u životu kada im je intenzivnija podrška bila potrebna.

Značaj igre i rekreacije u životu svakog djeteta priznat je još u Deklaraciji o pravima djeteta iz 1959. godine koja članom 7. propisuje obavezu društva i države da djetetu u potpunosti pruže priliku za igru i rekreaciju, kao i obavezu promoviranja uživanja ovog prava. Pravo djeteta na slobodno vrijeme, igru i kulturne aktivnosti propisano je članom 31. Konvencije UN-a o pravima djeteta.⁷⁴

Slobodno vrijeme obuhvata vrijeme prije ili vrijeme poslije vremena koje dijete provodi u vrtiću, školi ili negdje drugdje. Slobodno vrijeme moglo bi se definirati i kao vrijeme i

⁷³ SOS Dječija sela u Bosni i Hercegovini, „Položaj djece u Bosni i Hercegovini“, Sarajevo, oktobar 2014. godine;

⁷⁴ Član 31. UN Konvencije o pravima djeteta:

„1. Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju uzrastu djeteta i na slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti.

2. Strane ugovornice će poštovati i podsticati pravo djeteta na puno učešće u kulturnom i umjetničkom životu i podržat će pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulturne, umjetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti.”

prostor bez obaveza, vrijeme koje je predviđeno za zabavu ili podsticaj koji djeca mogu po svojoj volji izabrati kako bi ga ispunili nekom svojom aktivnošću ili neaktivnošću. Igra i rekreacija odvijaju se kad su djeca sama, sa svojim vršnjacima ili sa odraslima koji im u tom smislu pružaju podršku.⁷⁵

Svjesni važnosti značaja navedenog prava za pravilan psihofizički razvoj djeteta i njegovu socijalizaciju, anketa je sadržavala i izjavu „znam šta radim u slobodno vrijeme“ i „staratelj me je savjetovao šta da radim u svoje slobodno vrijeme“. Na prvu izjavu troje od ukupno devet anketirane djece dalo je ocjene od 1 do 3, odnosno troje od ukupnog broja anketirane djece nije u potpunosti zadovoljno sa načinom na koji provode slobodno vrijeme. Također, anketa je pokazala da u svim slučajevima staratelj savjetuje djecu šta da rade u slobodno vrijeme, što predstavlja pozitivan rezultat. Način na koji se u porodici provodi slobodno vrijeme utiče na razvoj djeteta, na njegovo odrastanje, samopouzdanje, razvoj kreativnosti, socijalnih i intelektualnih sposobnosti. Treba imati u vidu da uloga staratelja je da usmjeravaju dijete u njegovim aktivnostima, a one se mijenjaju s njegovim odrastanjem. Međutim, staratelji pritom nikako ne bi smjeli otići u onu drugu krajnost da dijete usmjeravaju u skladu s vlastitim ambicijama, što može dovesti do zanemarivanja emocionalnog razvoja djeteta⁷⁶

Slične odgovore djeca su dala i na izjavu „imam prijatelje oko sebe“ i „staratelj me je ohrabrio da stvorim krug prijatelja“. Dva od ukupnog broja anketiranih je navedenim izjavama dalo ocjene 2 i 3. Polazeći od pretpostavke da djeca svoje slobodno vrijeme uglavnom organiziraju sa prijateljima, na osnovu dobijenih rezultata može se izvesti zaključak da su djeca zadovoljna načinom na koji provode slobodno vrijeme i krugom prijatelja koji ih okružuju.

Od ukupnog broja anketiranih, njih troje je dalo ocjenu 3 izjavi „znam šta mi je potrebno da bih živio sam“. Međutim, ukoliko uzmemo u obzir da su u fokus grupi učestvovala djeca različitog uzrasta i to od 13 do 16 godina, moguće je da su mlađi učesnici dali ove ocjene. Ohrabrujući i pozitivni su odgovori prema kojima svi ispitanici znaju koji su im ciljevi za budućnost.

Zaključak koji se može izvesti nakon održane fokus grupe jeste da djeca znaju da imaju pravo da iznesu svoje mišljenje i da se njihovo mišljenje uvažava kod donošenja bitnih odluka. Učesnici fokus grupe bili su otvoreni za razgovor i pokazali su visok stepen znanja o svojim pravima.

⁷⁵ Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, *Specijalni izvještaj „Djeca i slobodno vrijeme“*, Banja Luka, decembar 2013. godine, dostupan na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2014051313564240bos.pdf

⁷⁶ Ibidem

Participativna prava djeteta su univerzalna, ali da li je i njihova primjena? Studija koja je provedena u ranijem periodu pokazala je da su djeca svjesna ovoga prava i često smatraju kako ih odrasli slušaju, ali ne čuju.⁷⁷ Dakle, otvara se pitanje u kojoj mjeri škole i/ili centri za socijalni rad uvažavaju pravo na participaciju, kao proces u kome dijete ima pravo da izrazi svoje mišljenje, da njegovo mišljenje bude ne samo saslušano, nego i da se uzme se u obzir u svim stvarima i postupcima koji ga se tiču.

Oснаživanje svih relevantnih aktera u kreiranju mehanizama koji će doprinijeti većem stepenu ostvarivanja prava na participaciju, stalan je proces, koji zahtijeva edukaciju i jačanje kapaciteta službenika centara za socijalni rad, nastavnika i osoblja u školama, kao i roditelja.

7. Opservacije institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Ombudsmena za djecu Republike Srpske.

U okviru izrade Analize, prepoznat je značaj institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Ombudsmena za djecu Republike Srpske u zaštiti i promociji prava djece, a o čemu je bilo riječi u poglavlju broj 4.

Obzirom na prednje, upitnik je upućen i naprijed navedenim institucijama, međutim imajući u vidu specifičnost nadležnosti naprijed navedenih, u nastavku teksta biti će iznesene najznačajnije opservacije ispitanika.

7.1 Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine

U odgovoru institucije Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine posebno je istaknuta neophodnost informiranja djece i mladih u alternativnoj brizi:

“kako od strane ustanova, hranitelja, radnika centara za socijalni rad, ali potrebno je i organizovati posjete nevladinih organizacija ustanovama, organizovati stalnu komunikaciju i dodatnu edukaciju za hranitelje, predstavnici nezavisnih institucija za zaštitu prava djece (poput ombudsmana) treba da periodično posjete ustanove u kojima se nalaze djeca itd.”

Nadalje posebno se naglašava princip participacije djece:

“Bez obzira na vrstu postupka, djetetu mora biti obezbijeđeno da u punoj mjeri, u skladu sa svojim razvojnim mogućnostima, učestvuje u postupku i ostvaruje sva svoja procesna prava i

⁷⁷ SOS Dječija sela Bosna i Hercegovina, „Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijeti gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece“, Sarajevo, oktobar 2014. godina;

ovlašćenja. Dijete se mora uključiti u postupak prije nego što donese bilo koju odluku koja utiče na djetetov sadašnji ili budući status. Konvencija o pravima djeteta je priznala djetetu, koje je u stanju formirati vlastito mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim pitanjima koja se na njega odnose, a država ih je dužna uvažavati u skladu s uzrastom i zrelošću djeteta“.

Na okolnosti donošenja odluke o obliku alternativne brige, odnosno na pitanje tko donosi odluku o obliku alternativne brige istaknuto je slijedeće:

“Centri za socijalni rad/službe, odnosno sudovi. Prema roditeljima koji roditeljsko staranje ostvaruju/roditeljsko pravo vrše suprotno interesu djeteta, mogu se izreći različite mjere, odnosno mjere s različitim posljedicama. Međutim, s obzirom na to da je u najboljem interesu djeteta da živi s roditeljima, zaštita djeteta se mora nastojati postići mjerama čije određivanje nema za posljedicu njegovo odvajanje od roditelja. Tek onda kada se njihovim određivanjem dijete ne može zaštititi, najbolji interes djeteta (u daljem tekstu NID) zahtijeva određivanje mjere čija posljedica je izdvajanje djeteta iz porodične sredine.

Prva grupa mjera je prema PZ FBiH i PZ BD u nadležnosti organa starateljstva, a druga u nadležnosti suda, dok je prema PZ RS u nadležnosti suda samo oduzimanje roditeljskog prava.

Zakonodavci su organu starateljstva priznali šira ovlaštenja nego sudu: sud može izricati samo mjere koje su izričito normirane zakonom, a organ starateljstva pored eksplicitno predviđenih mjera može odrediti i druge, potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta.

Usvojenje je najpoželjniji i najadekvatniji oblik zaštite djece bez roditelja ili odgovarajućeg roditeljskog staranja, jer se njime zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos između djeteta i osoba koje ga usvajaju.

Zbog toga u oblasti usvojenja najbolji interes djeteta ima poseban značaj, što je naglašeno i u Konvenciji o pravima djeteta; od načela da najbolji interes djeteta uvijek ima „prvenstveni“ značaj, odstupljeno je u odredbi člana 21. koja normira da „će države članice koje priznaju i/ili dozvoljavaju usvojenje osigurati da najbolji interes djeteta bude od ključnog značaja“. Na isti način značaj NID-a je naglašen i u Evropskoj konvenciji o usvojenju djece (Revidirana, 2008).

To znači da je najbolji interes najvažniji uslov i osnovni kriterij pri donošenju svih odluka koje se tiču usvojenja. Ovaj stav je prihvaćen i u domaćem pravu, tako da organ starateljstva ne može donijeti nijednu odluku koja nije u najboljem interesu djeteta – usvojenika.

Starateljstvo je primarni oblik zaštite maloljetne djece bez roditeljskog staranja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, čija je svrha zamjena roditeljskog staranja, odnosno briga o ličnosti, zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju djeteta za samostalan život i rad, kao

i zastupanje maloljetnog djeteta te zaštita njegove imovine. Najvažniji kriterij za donošenje odluke o stavljanju pod starateljstvo, pri vršenju starateljstva te donošenju odluke o prestanku dužnosti staratelja i prestanku starateljstva treba biti NID.

Hraniteljstvo, kao jedan od oblika alternativnog zbrinjavanja djece, normirano je u domaćem pravu Zakonom o socijalnoj zaštiti i Pravilnikom o hraniteljstvu RS, Zakonom o hraniteljstvu u FBiH i Zakonom o socijalnoj zaštiti BD. Ono je oblik zaštite koji se sastoji u zbrinjavanju/smještaju djeteta izvan njegove porodice, u drugoj – hraniteljskoj porodici, u kojoj mu se osigurava zaštita, briga i pomoć. Za ovu ustanovu relevantne su i Konvencija o pravima djeteta, UN Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece te stavovi Komiteta u Općem komentaru br. 14. Ovaj, kao i drugi oblici alternativnog zbrinjavanja djece, određuju se samo onda kada su neophodni, pa se moraju poštovati uslovi propisani radi osiguranja prava i najboljeg interesa djeteta – hranjenika.

NID zahtijeva da se dijete zadrži u vlastitoj porodici, a ako je zbrinuto/smješteno u hraniteljsku porodicu, dok mu se pruža taj oblik zaštite treba stvarati uslove za povratak djeteta u svoju porodicu, a ako to nije moguće, treba naći odgovarajuće i trajnije rješenje, kakvo je usvojenje. Da bi se djetetu bez roditeljskog staranja osiguralo najbolje okruženje za razvoj, neophodno mu je obezbijediti podršku koja će biti usmjerena na pružanje stalnog i stabilnog porodičnog staranja. Ovo podrazumijeva obezbjeđenje resursa za očuvanje porodice, ujedinjenje porodice, hraniteljstvo, usvojenje ili druge oblike porodičnog staranja.

Ukoliko nije moguće osigurati ostanak/zbrinjavanje u porodici, dijete će se smjestiti u odgovarajuću ustanovu, koja mu obezbjeđuje stanovanje, ishranu, odijevanje, pomoć, brigu, vaspitanje i obrazovanje, osposobljavanje za privređivanje, radne, kulturne, zabavne i rehabilitacione aktivnosti, zdravstvenu zaštitu. Rezidencijalni smještaj treba biti privremen i ograničen samo na one slučajeve u kojima je procijenjeno da će se tim oblikom zaštite u najvećoj mogućoj mjeri zaštititi NID“.

7.2 Ombudsmen za djecu Republike Srpske

Institucija Ombudsmena za djecu Republike Srpske dostavila je odgovor⁷⁸ u kojem je istaknuto da je Institucija, vezano za pitanja alternativnog smještaja, sačinila posebne izvještaje, a ovom prilikom prenosimo i najznačajnije opservacije iz istih koje su od značaja za Republiku Srpsku i to:

1. Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu Zaštita prava i interesa djece bez roditeljskog staranja⁷⁹

⁷⁸ Akt broj: 46/O/20 od 27.07.2020. godine

⁷⁹ <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/DIECA%20U%20DOMU%20izvie%C5%A1taj%20SAJT.pdf>

„Nažalost, prisutna je praksa da princip najboljeg interesa djeteta nije adekvatno primijenjen u situacijama kada su djeca lišena porodičnog okruženja, jer najbolji interes djeteta nije primarno razmatran kod izbora oblika alternativne brige i regulisanja smještaja djece u različitim oblicima alternativne brige. Tako, rješenje kojim se dijete izdvaja iz porodice i zbrinjava u ustanovu ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u ustanovu u njegovom najboljem interesu, ne konstatuje se da su iscrpljene sve druge mogućnosti zbrinjavanja djeteta, ne utvrđuju se i ne obrazlažu stvarni razlozi za smještaj, ne određuje da je smještaj u domu privremen i na koje vrijeme, ne uređuje kontakt sa porodicom. Rješenjem se ne konstatuje ni da su, u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa, preduzimane odgovarajuće mjere porodično-pravne zaštite. Iz priloženog rješenja, a ono je samo jedno u nizu gotovo identičnih, nevjerovatno je da nema ni riječi obrazloženja, nema staraoca djeteta u postupku – ko zastupa dijete i njegov interes, rješenje je dostavljeno računovodstvu, dosije i arhiva, ko to treba da uloži žalbu na ovo rješenje...

...U postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, dijete o tome nije pitano, nema mišljenja ni stava djeteta o tako važnom pitanju koje se njega tiče ni u jednom rješenju. Uzrasna dob djeteta, kada se prema Zakonu zahtijeva i saglasnost djeteta za usvojenje, određena je zakonom sa 10 godina života djeteta. Međutim, i u svim drugim situacijama, s obzirom da se radi o tako važnim pitanjima koja se tiču djeteta, neophodno je djetetu omogućiti ostvarivanje prava naizražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče. Ovo pravo djeteta zavisno je samo od uzrasta djeteta i njegove mogućnosti da razumije i shvata posljedice cjelokupnog postupka. Bez obzira da li se radi o potpunom ili nepotpunom usvojenju, bez obzira ko su usvojioci, da li će dijete biti zbrinuto u hraniteljskoj porodici ili instituciji, dijete ima pravo dobiti potrebne informacije i izraziti svoje mišljenje o tako važnom pitanju. Mišljenju djeteta mora se posvetiti dužna pažnja i isto mora biti dio obrazloženja o procjeni najboljeg interesa djeteta u svakom pojedinačnom slučaju, što u praksi na žalost izostaje.“

S tim u vezi date su preporuke nadležnim organima u cilju otklanjanja uočenih nedostataka.⁸⁰

⁸⁰ ...Ombudsman za djecu, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, predlaže Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece bez roditeljskog staranja, na način da:

1. Izvrši nadzor u postupanju centara za socijalni rad u zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja u instituciju, provjerom dokumentacije – rješenja na osnovu kojih centar za socijalni rad zbrinjava dijete u domu, iz čijih "obrazloženja" proizilaze naprijed navedeni propusti vezani za procjenu najboljeg interesa djeteta i izbor oblika alternativne brige za djecu, zastupanje djeteta u postupcima zbrinjavanja i postavljanje staraoca, učešće djeteta u postupku i njegovo mišljenje o tome, ostvarivanje prava na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, zbrinjavanje izvan Republike Srpske i sl.

2. Naloži centrima za socijalni rad da u ostavljenom roku izvrše reviziju svih rješenja o zbrinjavanju djece u instituciju, što, pored doma, uključuje i druge ustanove u Republici Srpskoj kao i zbrinjavanje djece u

2. Poseban izvještaj Svako dijete treba porodicu Zašto je usvojenje problem?⁸¹

„Da bi se „djetetu koje je lišeno porodične sredine ili kojem, u njegovom najboljem interesu, ne može biti dopušteno da u takvoj sredini ostane obezbijedila posebna zaštita, koja može da uključi i usvojenje, neophodno je unaprijediti sistemska rješenja i afirmisati usvojenja u praksi kao najefikasniji model zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Da usvojenje kao najkompletniji oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja, koje istovremeno doprinosi i ostvarivanju roditeljstva, u Republici Srpskoj nije u dovoljnoj mjeri ni afirmisano ni korišteno, potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite unazad nekoliko godina...“.

U vezi sa uočenim nedostacima, date su preporuke nadležnim organima u cilju poboljšanja položaja djece.⁸²

ustanovama izvan Republike Srpske, radi otklanjanja naprijed navedenih situacija koje dovode do povrede prava djeteta;

3. Obaveže centre da obezbijede da nijedno dijete ni u jednom trenutku ne ostane bez podrške i zaštite roditelja ili zakonitih staratelja;

4. Obaveže centre na obrazloženja rješenja kojim će biti utvrđeno da je smještaj djeteta u ustanovu najbolji interes djeteta i zašto, što uključuje i učešće djeteta u postupku u skladu sa zakonom, na redovnu provjeru i procjenu smještaja djeteta, na ostvranje prava djeteta na kontakte sa roditeljima i trećim licima sa kojima je blisko;

5. Preispita potrebu i realnu mogućnost da jedno lice bude postavljeno za staraoca 12 ili 13 djece;

6. Da se obezbijedi dosljedna primjena zakona u postupku stavljanja djeteta pod starateljstvo, a rješenjem o postavljanju staraoca definišu obaveze staraoca i njegova odgovornost za brigu o djetetu, te redovan izvještaj staraoca za brigu o djetetu, koji se ne može svesti na godišnji izvještaj staraoca što je najčešće praksa;

7. Da obaveže dom na dodatnu aktivnost i angažovanje u dijelu da smještaj djece u ustanovu mora biti u svemu u skladu sa zakonom (dom, između ostalog, mora znati ko je staralac djeteta, da li i pod kojim uslovima dijete ima pravo na kontakte s roditeljima, bliskim srođnicima);

8. Preduzme potrebne mjere za realizaciju aktivnosti definisanih Strategijom za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, sa Planom akcije za period 2015-2020, a koje se, između ostalog, odnose i na unapređenje zakonskih rješenja u postupku sprovođenja starateljstva, što zahtijeva izmjene i dopune Porodičnog zakona.

9. Da u skladu sa Smjernicama izradi stručne smjernice koje će osigurati jednak pristup centara za socijalni rad i zakonit postupak u svim slučajevima izdvajanja djeteta iz porodice i njegovo zbrinjavanje u nekom od oblika alternativne brige...”

⁸¹<http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Posebni%20izvjestaj%20Svako%20dijete%20treba%20porodicu%20Zasto%20je%20usvojenje%20problem.pdf>

⁸²1. ...predlaže Ministarstvu pravde Republike Srpske preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi unapređenja sistemskih rješenja i društvene brige za djecu bez roditeljskog staranja i porodica u riziku od razdvajanja, na način da:

-imenuje radnu grupu za izradu izmjena i dopuna Porodičnog zakona, radi sprečavanja postupanja koja dovode u pitanje ostvarivanje prava i interesa djece bez roditeljskog staranja i njihov najbolji interes djeteta, a što između ostalog uključuje i

-omogućiti potpuno usvojenje i djeci starijoj od 5 godina, povećanjem gornje dobne granice djeteta za potpuno usvojenje;

3. Poseban izvještaj Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj Svako dijete treba porodicu⁸³

„...Razdvajanje djeteta od roditelja je represivna mjera koja se primjenjuje samo onda kada je nadležni organ utvrdio da nije u najboljem interesu djeteta da živi sa roditeljima i u pravilu kad su iscrpljene sve druge preventivne mjere. Osnovni kriterij za izdvajanje djeteta iz porodice je ugroženost psihofizičkog razvoja djeteta.

U svim ovim situacijama i svakom pojedinačnom slučaju, nadležni centar za socijalni rad dužan je uraditi procjenu potreba djeteta, uključujući stvarnu situaciju i specifične okolnosti djeteta, njegovu ličnu, porodičnu i socijalnu situaciju, izvršiti procjenu rizika kojima je dijete u porodici izloženo i planirati mjere zaštite za dijete, vodeći računa da se osigura potrebna ravnoteža između prava djeteta na život u porodici i obavezi države da zaštiti najbolji interes djeteta. Odlučivanje treba biti zasnovano na rigoroznoj procjeni, planiranju i analizi, kroz utvrđene strukture i mehanizme, i trebaju ga provesti pojedinačno za svaki slučaj stručnjaci odgovarajućih kvalifikacija okupljeni u multidisciplinarnom timu kad god je to moguće. U svim ovim aktivnostima moraju biti osigurani osnovni principi Konvencije – najbolji interes djeteta, pravo djeteta na učešće u postupku koji se njega tiče i izražavanje mišljenja, nesmetan rast i razvoj i zaštita od bilo kojeg oblika diskriminacije....

...Hraniteljstvo je jedan od najhumanijih oblika zaštite djece i u interesu je, prije svega, djeteta, a onda i porodice i biološke i hraniteljske, a i društva u cjelini.

Hraniteljstvo jeste i zahtjevna i odgovorna uloga jer djetetu privremeno obezbjeđuje odgovarajuće porodično okruženje za odrastanje, dijete, dakle, ne prekida vezu sa prirodnom porodicom. Ključna prednost hraniteljstva, u odnosu na druge vidove zbrinjavanja djeteta, je upravo u činjenici da dijete zadržava lični porodični identitet i vezu sa porodicom, a istovremeno stiče pozitivna iskustva porodičnog okruženja u drugoj porodici i ima za cilj da se dijete poslije određenog vremena, zavisno od potreba, vrati svojoj porodici...”

-definisati donju uzrasnu dob djeteta za usvojenje, kako bi se izbjegle situacije da dijete bude usvojeno odmah po rođenju, a majci obezbjedilo razumno vrijeme za oporavak poslije porođaja;

-utvrditi pravo djeteta da zna da je usvojeno;

-definisati pripremu i edukaciju lica potencijalnih usvojitelja;

-definisati životnu dob lica koja mogu biti usvojioci, pored već utvrđene razlike u godinama;

-definisati uslove pod kojima strani državljanin može biti usvojlac;

-s obzirom na važnost probnog smještaja i praćenje djeteta od strane stručnih radnika centra, vremensko trajanje istog podrediti mogućnostima nadležnog organa u ocjeni najboljeg interesa djeteta;

-uspostaviti vođenje evidencije – baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali i djeci, koja u skladu sa zakonom mogu biti usvojena.

2. Predlaže Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske da preduzime potrebne mjere i aktivnosti i izvrši nadzor u postupanju jednog broja centara za socijalni rad, radi otklanjanja situacija da nadležni centri za socijalni rad imaju različit pristup u primjeni istih normativnih rješenja u postupku usvojenja djece, a posebno kad je usvojlac strani državljanin.

⁸³ <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Poseban%20izvjestaj%20Hraniteljstvo.pdf>

Ombudsman za djecu Republike Srpske izdao je nadležnim organima preporuke u cilju otklanjanja utvrđenih kršenja i nedostataka.⁸⁴

8. Zaključna zapažanja i preporuke

Analiza je sačinjena s ciljem da ponudi odgovore na pitanja kojim pravnim aktima je regulirano pitanje alternativne brige o djeci u Bosni i Hercegovini, da li i u kojoj mjeri stručnjaci iz oblasti alternativne brige u svome radu koriste pristup usmjeren na dječija prava, da li se prilikom donošenja odluke o alternativnim metodama smještaja poštuju principi najboljeg interesa i participacije djece.

Analiza sadrži rezultate dobijene kroz desk istraživanje, informacije zaprimljene od profesionalaca u sistemu alternativne brige o djeci sa razine Federacije BiH i Republike Srpske i sadrži zaključke o primjeni prava djece u sistemu alternativne brige koji su proizašli iz istraživanja.

Iako su profesionalci koji direktno rade sa djecom u alternativnoj brizi djelimično upoznati sa zakonskim regulativama u oblasti prava djece u alternativnoj brizi, istraživanje je pokazalo da postoje prepreke u praksi, nedostatna sistemska rješenja i nedovoljno edukacija i usavršavanja za profesionalce.

⁸⁴ ...” uskladu sa zakonom i utvrđenim ovlaštenjima, predlaže Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece u hraniteljstvu, na način da:

1. Preduzme potrebne mjere za realizaciju aktivnosti definisanih Strategijom za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, sa Planom akcije za period 2015-2020, a koje se, između ostalog, odnose i na unapređenje zakonskih rješenja i izradu standarda hraniteljstva.
2. Izvrši nadzor u postupanju centara za socijalni rad u zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja u hraniteljsku porodicu vezano, između ostalog za procjenu najboljeg interesa djeteta i izbor oblika alternativne brige za djecu, zastupanje djeteta u postupcima zbrinjavanja i postavljanje staraoca, učešće djeteta u postupku i njegovo mišljenje o tome, te ostvarivanje prava na kontakte i druženja...
3. Kontinuirano i sistemski radi na promociji hraniteljstva, kao najhumanijem obliku zbrinjavanja djece, i podizanju svijesti javnosti o prednostima hraniteljstva.
4. Uspostavi mehanizam za jedinstveno praćenje oblasti sprovođenja hraniteljstva /izrada baze podataka.
5. Kontinuirano radi na obuci postojećih i potencijalnih hranitelja s posebnim akcentom na specijalizovanom hraniteljstvu.
6. Kontinuirano radi na edukaciji stručnih radnika centara za socijalni rad.”

8.1 Zaključna zapažanja

- U Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj postoje mehanizmi praćenja zaštite, ali je upitno koliko su oni efikasni, vidljivi i jasno definisani;
- Kod ispitanika postoje različita shvatanja mehanizama zaštite, te navode različite oblike moguće zaštite, te prepoznaju i institucije za zaštitu ljudskih prava kao mehanizme zaštite;
- Iako većina ispitanika smatra da su postojeći mehanizmi prilično efikasni, u isto vrijeme postoje stanovišta o potrebi razvijanja novih i unaprjeđenja postojećih mehanizama praćenja;
- U najvećem broju slučajeva izražena je potreba za provođenjem sveobuhvatne edukacije djece u alternativnoj brizi o načinu zaštite i ostvarivanja njihovih prava.
- U Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj postoje evidencije o broju djece u sistemu alternativne brige, ali nadležni organi imaju različita shvatanja o kakvim evidencijama/bazama se radi;
- Neophodno je, kako na razini Federacije BiH, tako i na razini Republike Srpske, na jasan i jednoobrazan način, podzakonskim propisom urediti sistem vođenja evidencija o djeci u sistemu alternativne brige.
- Zaposlenici centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske imali su priliku edukovati se u oblasti zaštite prava djece u alternativnoj brizi; ali su edukacije sporadične i organizovane za ograničen broj zaposlenika centra. S druge strane, periodična promjena ljudskih kapaciteta unutar radnih organizacija nameće potrebu da edukacije budu kontinuirane i obavezne, te da obuhvate različite segmente zaštite prava djece u alternativnoj brizi i pravca djece koja izlaze iz alternativne brige;
- Svi profesionalci su saglasni da postoji potreba za dodatnim edukacijama⁸⁵ i posebno obukama o načinu nošenja sa stresom – “burn out”.
- U Federaciji BiH i u Republici Srpskoj ne postoje jasne i propisane procedure podnošenja pritužbe djece i mladih na kvalitet smještaja. Činjenica da žalbi do sada nije bilo ne mora nužno održavati stvarno stanje. To može biti rezultat nedovoljnog poznavanja prava djece, kao i nepostojanje pravnog akta koji propisuje jasne procedure.

⁸⁵ Neke od tema koje su predložili centri za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj odnose se na prava djece u konfliktnim razvodima, djeca ovisnici, djeca sa poremećajima u ponašanju, mini PRIDE za sve uposlenike CSR koji rade na poslovima pružanja pomoći i podrške djeci u direktnoj brizi, briga o mladima nakon punoljetstva, psihološka priprema za usvojenje i psihološka podrška nakon usvojenja, edukacija za savjetovanišni rad/tretman djece i porodice, vođenje slučaja, izrada plana zaštite djeteta, izrada plana podrške hraniteljskoj i biološkoj porodici, emocionalni razvoj djece i zastoj u razvoju, gubici, unaprjeđenje i definisanje mehanizama praćenja, primjeri dobrih praksi socijalno razvijenih država, burn out treninzi i slično.

- U Federaciji BiH i Republici Srpskoj postoje planovi prevencije potrebe za alternativnom brigom, ali profesionalci nisu precizirali o kojim planovima je riječ, što ukazuje da postoji potreba za donošenjem jasnih i vidljivih planova prevencije potrebe za alternativnom brigom.
- U Federaciji BiH i Republici Srpskoj postoje planovi izdvajanja djece iz porodice, ali profesionalci nisu precizirali o kojim planovima je riječ, što ukazuje da postoji potreba za donošenjem jasnih i vidljivih planova izdvajanja djece iz porodice;
- Profesionalci u Federaciji BiH i Republici Srpskoj upoznati su s procedrama donošenja odluke o obliku alternativne brige o djeci i u svom radu vode se principom najboljeg interesa djeteta;
- Djeca su uljučena u proces donošenja odluke o obliku alternativnog zbrinjavanja, međutim oblik i način njihove participacije na razini Federacije BiH različito je shvaćen od strane profesionalaca, te je potrebno na razini Federacije BiH na jednoobrazan način urediti pitanje učešća djeteta u donošenju odluke o načinu njegovog zbrinjavanja.
- Potrebno je na razini Federacije BiH i Republike Srpske kontinuirano raditi na promociji hraniteljstva i podizanju svijesti javnosti o postojanju hraniteljstva i njegovim prednostima.

8.2 Preporuke

- U cilju unaprjeđenja zaštite prava djece u alternativnoj brizi i povećanja participacije djece, predlažemo nadležnim resornim ministarstvima i organima starateljstva da poduzmu aktivnosti u cilju unaprjeđenja postojećih mehanizama praćenja zaštite prava djece u alternativnoj brizi i da razviju nove mehanizme zaštite praćenja. Mehanizmi trebaju biti sačinjeni u najboljem interesu djeteta, jednoobrazni, jasni, vidljivi i lako dostupni svim zainteresovanim licima;
- U cilju unaprjeđenja statističkih pokazatelja, predlažemo nadležnim resornim ministarstvima na razini Federacije BiH i na razini Republike Srpske da putem podzakonskih akata na jasan i jednoobrazan način, urede sistem vođenja evidencija o djeci u sistemu alternativne brige;
- U cilju prevencije razdvajanja djece od porodice, predlažemo resornim ministarstvima u kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i resornim ministarstvima u Republici Srpskoj usvajanje jasnih i vidljivih planova prevencije potrebe za alternativnom brigom i planova izdvajanja djece iz porodice;

- U cilju unapređenja kvaliteta postojećih servisa alternativne brige, predlažemo resornim ministarstvima u kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i resornim ministarstvima u Republici Srpskoj da, imajući u vidu individualne potrebe svakog djeteta, revidiraju i standardiziraju servise koji pružaju alternativnu brigu, te ovisno od dobijenih rezultata, razmotre mogućnost kreiranja novih efikasnih servisa koji će doprinjeti poboljšanju položaja djeteta u alternativnoj brizi;
- U cilju upoznavanja djece sa pravima koja proizlaze iz međunarodnih dokumenata, predlažemo resornim entitetskim ministarstvima da sačine sveobuhvatne planove edukacije djece u alternativnoj brizi o načinu zaštite i ostvarivanja njihovih prava;
- U cilju unaprjeđenja znanja i vještina stručnjaka iz oblasti socijalne zaštite, predlažemo resornim entitetskim ministarstvima da sačine sveobuhvatne planove edukacije profesionalaca koji postupaju sa/prema djeci, odnosno koji direktno rade sa djecom u alternativnoj brizi. Edukacije trebaju biti obavezne, kontinuirane i obuhvatati sva stručna lica;
- U cilju pružanja podrške profesionalaca koji postupaju sa/prema djeci, odnosno koji direktno rade sa djecom u alternativnoj brizi i sprječavanja pojave sindroma “sagorijevanje na poslu”, predlažemo entitetskim resornim ministarstvima da periodično organizuje tzv. “burn out” treninge;
- U cilju omogućavanja ispunjenja principa participacije djece, predlažemo resornim entitetskim ministarstvima da kreiraju jasne i propisane procedure podnošenja pritužbe djece i mladih na kvalitet smještaja, koje će djeci biti lako dostupne i jasne. Također, potrebno je na razini Federacije BiH na jednoobrazan način urediti pitanje učešća djeteta u donošenju odluke o načinu njegovog zbrinjavanja;
- Potrebno je na razini Federacije BiH i Republike Srpske kontinuirano raditi na promociji hraniteljstva i podizanju svijesti javnosti o postojanju instituta hraniteljstva i njegovim prednostima.

9. Aneks I

Upitnik za potrebe sačinjavanja

**Analize stanja o primjeni prava djece u sistemu alternativne brige
u Bosni i Hercegovini**

1. Informacije o osobi koja popunjava upitnik

- a. Ime i prezime _____
- b. Pozicija na kojoj ste zaposlen/a _____
- c. Godine radnog staža _____

2. Informacije o ustanovi

- a. Naziv ustanove/institucije _____
- b. Ukupan broj zaposlenih _____
- c. Broj zaposlenih koji rade direktno s djecom _____
- d. Broj socijalnih radnika _____

3. Da li su prava djece u alternativnoj brizi navedena u zakonu, podzakonskom i/ilustrateškom dokumentu?

- a. Da. (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas navedite dokument.)
- b. Ne
- c. Nisam upoznat/a

4. Da li ste upoznati sa UN Smjernicama za alternativnubrigu o djeci (Opšta skupština Ujedinjenih nacija, A/RES/64/142)?

- a. Da
- b. Ne

5. U kojoj mjeri primjenjujete UN Smjernice za alternativnu brigu o djeci u svom radu?

- a. Svakodnevno
- b. Često
- c. Rijetko
- d. Nikada

6. Da li u Republici Srpskoj postoje razvijeni mehanizmi za praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi?

- d. Da. (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas navedite o kojim mehanizmima je riječ)
- e. Ne
- f. Nisam upoznat/a

7. Da li smatrate da postoji potreba za jasnijim uređenjem mehanizama za praćenje zaštite prava djece u alternativnoj brizi

- a. Da. (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas navedite razloge)
- b. Ne
- c. Nemam mišljenje

8. Ocijenite efikasnost postojećih mehanizama zaštite djece u alternativnoj brizi:

- a. veoma efikasni
- b. prilično efikasni
- c. slabo efikasni
- d. neefikasni

9. Slijedom pitanja broj 6. navedite ukratko razloge Vašeg stava:

10. Da li se redovno vode evidencije o djeci i mladima u alternativnoj brizi, o kakvim evidencijama se radi i ko je zadužen za iste?

11. Da li su izrađene/primjenjuju li se slijedeće baze podataka namjenjene za jedinstveno praćenje djece bez roditeljskog staranja:

- d. Baza podataka za praćenje djece odvojene od porodice
- e. Baza potencijalnih i aktivnih hraniteljskih porodica
- f. Baza potencijalnih usvojitelja

12. Da li su zaposleni koji rade na poslovima starateljstva/hraniteljstva/usvojenja ili koji rade u direktnoj brizi odnosno pružaju podršku djeci i mladima u direktnoj brizi u Vašoj ustanovi, prošli edukacije u cilju bolje zaštite djece?

- a. Da. (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas navedite o kojim edukacijama je riječ i ko ih je provodio, koliko često su održavane i da li su redovne?)
- b. Ne
- c. Nisam upoznat/a

13. Da li postoji potreba za dodatnim edukacijama

- a. Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas da ukratko predložite teme koje bi bile poželjne)
- b. Ne (Ukratko iznesite razloge ovakvog stava)
- c. Nemam stav po ovom pitanju

14. Smatrate li da su djeca i mladi u alternativnoj brizi upoznati sa svojim pravima i mogućnošću žalbe na kvalitet brige i smještaja?

- a. Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas navedite na koji način se djeca i mladi upoznati sa svojim pravima)
- b. Ne
- c. Nemam informaciju

15. Da li se ove žalbe pismeno evidentiraju i razmatraju?

- a. Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas navedite procedure i kojim je aktom uređena)
- b. Ne
- c. Nisam upoznat/a

16. Koliko je takvih žalbi bilo:

- a. 2019.godina - navedite broj
- b. 2018.godina - navedite broj

17. Da li postoje planovi prevencije potrebe za alternativnom brigom?

18. Da li postoje planovi izdvajanja djece iz porodice porijekla?

19. Ko donosi odluku o obliku alternativne brige za djecu i mlade u pojedinačnim slučajevima?

20. Da li se tom prilikom vodi računa o najboljem interesu djeteta i mladih?

21. Da li su djeca i mladi uključeni u proces donošenja odluke o alternativnoj brizi?

22. Na koji način djeca i mladi učestvuju u procesu donošenja odluke?

23. Koji su najzastupljeniji oblici alternativne brige u Republici Srpskoj i razlozi za to?

24. Ko vrši nadzor i praćenje nad ustanovama, odnosno stručnjacima koji se bave pružanjem alternativne brige?

10. Aneks II

Anketa korištena na fokus grupi sa djecom

Draga djeco i mladi,

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, o kojoj smo danas razgovarali, propisuje obavezu svih odraslih da postupaju onako kako je najbolje za Vas. Kada odrasli donose odluke, trebaju misliti na to kako će njihove odluke uticati na Vas. Da bi donijeli odluke koje su u Vašem najboljem interesu, potrebno je da čujemo i Vaše stavove i potrebe. Poštovanje stava i mišljenja djeteta i mladih pravni je standard u svim međunarodnim dokumentima - pa hajde da čujemo šta vi imate da kažete!

Pred Vama se nalaze izjave kojima trebate dati ocjene od 1 do 5 (ocjene se vrednuju baš kao u školi - **1 (nezadovoljava ☹)**, **2 (dovoljan)**, **3 (dobar)**, **4 (vrlodobar)** i **5 (odličan ☺)**). Upitnik je anoniman i uvid u odgovore neće imati niko od Vaših prijatelja, poznanika, nastavnika ili staratelja. Stoga Vas molimo da budete otvoreni i iskreni i zaokružite broj koji najbolje oslikava ono što osjećate i mislite!

Izjave su sljedeće:

Izjava:	Ocjena:				
1. Zadovoljan sam saradnjom sa svojim starateljem	1	2	3	4	5
2. Upoznat sam sa sa pravima koje imam	1	2	3	4	5
3. Znam šta znači starateljstvo	1	2	3	4	5
4. Imam prijatelje oko sebe	1	2	3	4	5
5. Znam šta da radim u svoje slobodno vreme	1	2	3	4	5
6. Dobio sam pomoć kada mi je bila potrebna	1	2	3	4	5
7. Moj staratelj pomogao mi je u mojim životnim okolnostima	1	2	3	4	5
8. Moj staratelj je imao vremena za mene	1	2	3	4	5
9. Moj staratelj me je slušao	1	2	3	4	5
10. Moj staratelj je bio dostupan	1	2	3	4	5
11. Staratelj je podržao moje obrazovanje	1	2	3	4	5
12. Moj staratelj mi je pomogao sa problemima	1	2	3	4	5
13. Staratelj me je savjetovao	1	2	3	4	5
14. Znao sam kada sam dobar u nečemu	1	2	3	4	5
15. Znao sam šta je još bilo potrebno da naučim	1	2	3	4	5
16. Staratelj mi je pomogao sa onim što je bilo potrebno da naučim	1	2	3	4	5
17. Zadovoljan sam podrškom koju mi je pružio staratelj	1	2	3	4	5
18. Znam šta mi je potrebno da bih živio sam	1	2	3	4	5
19. Staratelj me je ohrabrio da stvorim krug prijatelja	1	2	3	4	5
20. Staratelj me je ohrabrio da pohađam školu	1	2	3	4	5
21. Staratelj me je savjetovao šta da radim u svoje slobodno vreme	1	2	3	4	5
22. Podrška koju sam dobio mi je bila korisna	1	2	3	4	5
23. Znam koji su mi ciljevi u budućnosti	1	2	3	4	5
24. Otvorena pitanja:					
-Šta cijeniš u vezi sa starateljstvom?					
-Šta ti je nedostajalo u vezi sa starateljstvom?					
-Šta još želiš da napišeš?					

Hvala Vam na odgovorima!